

Rada Europy

GLOSARIUSZ

**SYSTEM INFORMACJI O EUROPEJSKIEJ KONWENCJI
KRAJOBRAZOWEJ RADY EUROPY**

-L6-

*Rada Europy
Sekretariat ds. Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*

**GENERALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA**

*Niniejsze tłumaczenie zostało wykonane na zlecenie
Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska i nie jest oficjalnym
tłumaczeniem Rady Europy.
Publikowane jest za zgodą Sekretariatu Europejskiej
Konwencji Krajobrazowej Rady Europy.*

Wstęp

System Informacji o Europejskiej Konwencji Krajobrazowej Rady Europy¹ oraz powiązany z nim Glosariusz² spełniają wyrażone w rozdziale III Europejskiej Konwencji Krajobrazowej dążenie do promowania współpracy międzynarodowej. Poprzez zdefiniowanie, w możliwie najszerszym zakresie, ogólnych zasad, strategii i Wytycznych, jak również określonych środków ochrony, gospodarowania i planowania krajobrazu, system informacyjny ułatwi wymianę doświadczeń i informacji zarówno pomiędzy organami władzy, a organizacjami rządowymi i pozarządowymi, jak również w obrębie społeczności obywateli zainteresowanych kwestiami krajobrazu.

W ramach Glosariusza najwięcej uwagi poświęcono kluczowym pojęciom wymienionym w Preambule lub niektórych artykułach Europejskiej Konwencji Krajobrazowej i nie dąży się w nim do udokumentowania całokształtu kwestii związanych z krajobrazem. Odnosi się on Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, Rekomendacji CM/Rec(2008)3 Komitetu Ministrów do Państw Członkowskich w sprawie Wytycznych dotyczących wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej oraz innych dokumentów urzędowych wymienionych w poniższym załączniku.

Przyjęte w dniu 11 grudnia 2013 r. przez Komitet Ministrów podczas 1187. posiedzenia ministrów dokumenty: Rekomendacja CM/Rec(2013)4 Komitetu Ministrów do Państw Członkowskich w sprawie Systemu Informacji o Europejskiej Konwencji Krajobrazowej Rady Europy i glosariusz do niej „zalecają państwom członkowskim Konwencji postępowanie się glosariuszem podczas korzystania z Systemu Informacji o Europejskiej Konwencji Krajobrazowej Rady Europy w ramach ich współpracy, o czym wspomniano w Konwencji”.

¹ Dostęp publiczny: <http://www.coe.int/en/web/landscape/landscape-observatory>

² Glosariusz zatwierdziła VII Konferencja Rady Europy w sprawie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej (CEP-CDCPP (2013) 12E, 26-27 marca 2013 r.) oraz Komitet Sterujący ds. Kultury, Dziedzictwa Kulturowego i Krajobrazu (CDCPP (2013) 29, 27-29 maja 2013 r.).

Glosariusz sporządziła Grupa Robocza ds. Glosariusza Systemu Informacji Rady Europy o Europejskiej Konwencji Krajobrazowej w składzie:

Przedstawiciele państw: Aurélie FRANCHI (Francja), Maria José FESTAS (Portugalia), Andreas STALDER (Szwajcaria);

Przedstawiciele regionów: Gislaine DEVILLERS, Mireille DECONINCK (region waloński, Belgia), Père SALA I MARTI (Katalonia, Hiszpania);

Eksperti Rady Europy: Jean-François SEGUIN, we współpracy z Lionella SCAZZOSI i Yves LUGINBÛHL;

Sekretariat Rady Europy ds. Europejskiej Konwencji Krajobrazowej: Maguelonne DEJEANT- PONS, Giuliana De FRANCESCO, Nancy NUTTALL-BODIN.

(5. Rada Europejskiej Grupy Roboczej ds. Wdrożenia Europejskiej Konwencji Krajobrazowej: <http://www.coe.int/en/web/landscape/working-groups>).

Preambuła, Artykuły 1c, 5a

Otoczenie

Określenie „otoczenie” oznacza materialne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe warunki życia ludzi.

Jednostkowe i społeczne poczucie dobrobytu, dla którego krajobraz „jest kluczowym elementem” ściśle wiąże się z jakością zamieszkiwanego przez ludzi otoczenia. Oba pojęcia: krajobraz i otoczenie są ze sobą ściśle powiązane. Jak podkreślono w *Wytycznych dotyczących wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, „strony nie zawsze dostrzegają związek między krajobrazem a swoim codziennym życiem”.

Pojęcia otoczenia i krajobrazu odpowiadają dwóm różnym poziomom postrzegania terytorium: „krajobraz” jako „obszar, postrzegany przez ludzi” odnosi się troski o ich wspólne dobro. Termin „otoczenie” w szeregu języków europejskich oznacza „bliski obszar” lub „sąsiedztwo”. „Charakterystyka krajobrazu otoczenia” odpowiada raczej jednostkowemu poczuciu dobrobytu, tj. przestrzennej skali więzi społecznych. W obszarach miejskich można zauważyć większą rozbieżność poziomów między krajobrazem, a otoczeniem.

Uwzględnienie złożoności interakcji między krajobrazem, a otoczeniem na każdym szczeblu polityki w zakresie krajobrazu wymaga wykorzystania wspólnych i innowacyjnych form planowania i zarządzania zmianami społeczno-przestrzennymi. Konieczne jest przyjęcie uzgodnionego zestawu celów oraz określenie podziału odpowiedzialności.

Zobacz także: Zasada subsydiarności, Wyjątkowy krajobraz - pospolity krajobraz - krajobraz zdegradowany

Źródła: **Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1:** „Cel jakości krajobrazu’ znaczy, w przypadku określonego krajobrazu, sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego je krajobrazu;” **Artykuł 5:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: [...] prawnego uznania krajobrazów jako istotnego komponentu otoczenia ludzi”; **Glosariusz CEMAT:** „Zarządzanie można rozumieć jako powstawanie i wdrażanie innowacyjnych, wspólnych form planowania i zarządzania dynamiką społeczno-przestrzenną. Na swym najprostszym poziomie, zarządzanie terytorialne można tym samym rozumieć jako zakorzenienie kulturowe i praktyczne zastosowanie ogólnych zasad polityki w zakresie zarządzania i zagospodarowania przestrzennego... logiczne cele zarządzania terytorialnego mające na celu zarządzanie dynamiką terytorialną poprzez wskazywanie konsekwencji przestrzennych różnych działań politycznych zaplanowanych przez aktorów sektora publicznego i prywatnego. Ma to na celu wynegocjowanie wspólnie uzgodnionych celów oraz ram wspólnego zakresu odpowiedzialności przy użyciu strategii i polityki w zakresie zagospodarowania przestrzennego”.

Preambuła, Artykuł 2

Środowisko miejskie, obszary miejskie

Obszary miejskie charakteryzują się wysokim zaludnieniem oraz wysokim zagęszczeniem terenów zabudowanych i sieci transportowych, a także intensywnymi i zróżnicowanymi relacjami społecznymi i gospodarczymi.

W ogólnym ujęciu, obszary miejskie nie są wyizolowane; wywierają one znaczny wpływ na pozostałe obszary, zarówno podmiejskie, wiejskie, jak i przyrodnicze. Przestrzenna ciągłość

prowadzi do powstania efektów ciągłości między różnymi krajobrazami zidentyfikowanymi, scharakteryzowanymi i poddanymi ocenie.

Polityka krajobrazu określona dla krajobrazu o charakterze miejskim w oczywisty sposób uwzględnia inne przylegające do niego krajobrazy, zarówno miejskie, podmiejskie, wiejskie, jak i przyrodnicze.

Pojęcia naukowe i metody stosowane do identyfikacji, charakterystyki i oceny krajobrazów miejskich nie różnią się zasadniczo od tych stosowanych w odniesieniu do krajobrazów podmiejskich, wiejskich oraz przyrodniczych, ani też od wytycznych dotyczących ochrony, gospodarki i planowania. Są jednak dostosowywane do/szczególnych cech kontekstu miejskiego, do którego się odnoszą.

Zobacz także: Obszar/terytorium

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Preambuła: „Krajobraz jest ważną częścią jakości życia ludzi zamieszkujących wszędzie: w obszarach miejskich i na wsi”; **Artykuł 2:** „niniejsza konwencja stosuje się do całego terytorium Stron i obejmuje obszary przyrodnicze, wiejskie, miejskie i podmiejskie.”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Niektóre tematy i problemy dotyczące rozwoju miast, które powinny być klasyfikowane wg poszczególnych cech różnych obszarów, mogą być przedmiotem szczegółowych instrukcji i przepisów oraz mogą być wymienione jako tematy do specjalnych badań krajobrazu: np. podejście miejskie, przedmieścia i strefy podmiejskie, liniowe związki między zabytkowymi centrami (zabudowa szeregową itd.”; **Glosariusz CEMAT:** „Obszarem miejskim jest obszar fizycznie stanowiący część miasta i charakteryzujący się znaczącym udziałem powierzchni zabudowanej, dużą gęstością zaludnienia i dużymi możliwościami zatrudnienia oraz znaczącej ilości środków transportu i innych rodzajów infrastruktury (w przeciwieństwie do obszarów wiejskich). Do obszarów miejskich mogą zaliczać się także obszary niezabudowane, obszary zielone wykorzystywane przez mieszkańców miast przeważnie do celów rekreacyjnych”; **Zaktualizowana typologia miasta i wsi - Rocznik regionalny Eurostat 2010:** „Region [...] jest klasyfikowany jako: region z przewagą obszarów miejskich (PU), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 nie przekracza 15%, pośredni (IN), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 wynosi od 15% do 50%, region z przewagą obszarów wiejskich (PR), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 przekracza 50%”.

Preambuła, Artykuły 2, 6c

Krajobraz wyjątkowy - krajobraz pospolity - krajobraz zdegradowany

W odniesieniu do krajobrazów Europejska Konwencja Krajobrazowa w Preambule i Artykule 2 stosuje trzy przymiotniki: wyjątkowy, pospolity i zdegradowany. Jednakże nie stwierdza hierarchii między nimi, która posłużyłaby za podstawę priorytetyzacji działań. Wręcz przeciwnie, wymaga kompleksowej polityki w zakresie krajobrazu, obejmującej wszystkie rodzaje środowisk i obszarów.

Ponadto oceny tego, co jest wyjątkowe, pospolite i zdegradowane ulegają zmianom i wahaniom w zależności od miejsca i czasu. Dany krajobraz można uznać za zdegradowany w konkretnej sytuacji geograficznej, kulturowej lub gospodarczej, ale w innej sytuacji geograficznej, kulturowej lub gospodarczej może być on uważany za wyjątkowy. Jako wyjątkowe, pospolite lub zdegradowane można uznać również elementy określonego krajobrazu.

Wyjątkowy, pospolity lub zdegradowany charakter krajobrazów warunkują „szczególne wartości przypisane im przez zainteresowane strony i ludność/społeczność, których to

dotyczy” które są rozpoznawane podczas działań identyfikacji, charakterystyki i oceny krajobrazu.

Mianem „**wyjątkowych**” określa się krajobrazy, którym społeczność przyznała wartość dziedzictwa kulturowego. Z tego względu zazwyczaj są one przedmiotem ochrony na odpowiednim poziomie (krajowym, regionalnym lub lokalnym). Ochrona nie zapewnia jednak zachowania tych krajobrazów w niezmienionym stanie, w związku z procesem zmian zachodzącym w odniesieniu do każdego krajobrazu.

Na przeważającym obszarze Europy rozciągają się krajobrazy, które można określić mianem „**pospolitych**”. Krajobrazy podlegają ciągłym zmianom w efekcie działania czynników o charakterze społecznym, gospodarczym i środowiskowym. Przypisane krajobrazom przez społeczność wartości stanowią w pierwszym rzędzie odzwierciedlenie poczucia dobrobytu poszczególnych jednostek i całej społeczności. Z tego względu, krajobrazy te są przedmiotem planowania na najbardziej odpowiednim poziomie (krajowym, regionalnym lub lokalnym).

Jako „**zdegradowane**” określa się krajobrazy, którym społeczność nie przyznaje już wartości dodatnich, a zatem nie odgrywają już one żadnej roli. Z tego powodu, zazwyczaj krajobrazy te są przedmiotem planowania na najbardziej odpowiednim poziomie (krajowym, regionalnym lub lokalnym).

Degradacja krajobrazu może wynikać z „utruty przydatności” lub porzucenia. Kiedy mówimy o utracie przydatności, odnosimy się do krajobrazu, który nie odgrywa już swojej wcześniejszej roli, którą pełnił dla społeczności, co przyczynia się do wytworzenia negatywnego odbioru danego krajobrazu przez osoby, dla których krajobraz ten stanowi otoczenie. W przypadku porzucenia, krajobraz staje się nieużytkiem przemysłowym, handlowym, turystycznym, miejskim lub rolniczym lub zawiera nieużywaną już infrastrukturę.

Degradacja krajobrazu może być wynikiem uproszczenia, a mianowicie utraty charakteru i wartości określonego krajobrazu, na którym lokalna społeczność opierała swoją tożsamość. Percepcja społeczna krajobrazu ulega w ten sposób rozmyciu.

Degradacja krajobrazu może być spowodowana utratą spójności. Proces ten można określić jako fragmentaryzację. Tak zdegradowany krajobraz nie jest już postrzegany jako spójny zespół współdziałających elementów, lecz jako suma wielu obszarów niepołączonych ze sobą więzami społecznymi, kulturowymi czy naturalnymi.

Degradacja krajobrazu może być także skutkiem klęski żywiołowej lub technologicznej. Skala katastrofy może drastycznie zmienić kształtujące krajobraz czynniki naturalne i/lub ludzkie, pozostawiając „krajobraz spustoszony”, którego przywrócenie do poprzedniego stanu może trwać bardzo długo, bez żadnej pewności, że zakończy się sukcesem.

Należy jednak zauważyć, że niektóre zdegradowane krajobrazy mogą stanowić znaczące świadectwo historii określonego terytorium i tym samym odpowiadać „szczególnym wartościom przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy”. Dla ilustracji, można przytoczyć przykład Pompejów i szeregu lokalizacji górniczych, przemysłowych i miejsc pamięci o konfliktach zbrojnych, jakie znajdują się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Zobacz także: Wartość krajobrazu, Rola krajobrazu, Otoczenie

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Preambuła: „stwierdzając, że krajobraz jest ważną częścią jakości życia ludzi zamieszkujących wszędzie: w obszarach miejskich i na wsi, na obszarach zdegradowanych, jak również w obszarach o wysokiej jakości, na obszarach uznawanych jako charakteryzujące się wyjątkowym pięknem, jak i w obszarach pospolitych”; **Artykuł 2:** Konwencja „obejmuje obszary przyrodnicze, wiejskie, miejskie i podmiejskie. Obejmuje ona obszary lądowe oraz wody śródlądowe i morskie. Dotyczy ona

krajobrazów, które mogą być traktowane jako krajobraz wyjątkowy, jak również obszarów krajobrazu pospolitego i zdegradowanego”; **Artykuł 5b:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: [...] ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Z operacyjnego punktu widzenia, konwencja zakłada: [...] przejście od polityki opartej tylko na ochronie cech terytorium i elementów uznanych za wyjątkowe w kierunku polityki opartej na jakości życia żywego otoczenia, czy to wyjątkowego, zwykłego czy zdegradowanego”; „Planowanie krajobrazu „obejmuje również rekultywację terenów zdegradowanych (kopalnie, kamieniołomy, składowiska odpadów, nieużytki itp.) celem spełnienia określonych standardów jakości krajobrazu.”; „Działania krajobrazowe są połączeniem ochrony, zarządzania i planowania prowadzonych na jednym i tym samym terenie: niektóre elementy i cechy mogą być chronione, inne, w szczególności procesy, powinny być zarządzane, a jeszcze inne celowo dostosowane”; **Glosariusz CEMAT:** „Tereny zdegradowane to obszary uprzednio użytkowane do celów przemysłowych lub określonych celów handlowych, które mogą być zanieczyszczone odpadami niebezpiecznymi o niskim stężeniu lub skażone, ale mogą być ponownie wykorzystane po uprzednim ich oczyszczeniu. Czasem pojęcie terenu zdegradowanego stosowane jest także jako określenie terenu, który wcześniej zagospodarowano i stał się on przestarzały, lecz niekoniecznie musi być zanieczyszczony. Teren zdegradowany istnieje na ogół w przemysłowej części miasta, na obszarze obejmującym porzucone fabryki lub nieruchomości komercyjne bądź też inne miejsca, w których uprzednio przeprowadzano działania powodujące skażenie. Niewielkie tereny zdegradowane można znaleźć w wielu starszych dzielnicach mieszkalnych, w których znajdowały się pralnie chemiczne, stacje benzynowe itp. Podczas gdy wiele zanieczyszczonych terenów zdegradowanych przez dziesięciolecia pozostawało niewykorzystanych, ostatnio zwrócono uwagę na ich odkażenie i renaturalizację do innych celów, gdyż zapotrzebowanie na tereny do zabudowy stale rośnie.”

Preambuła, Artykuł 5

Integracja krajobrazu z politykami sektorowymi

„Uważając, że coraz to nowe wydarzenia w rolnictwie, leśnictwie, technikach produkcji przemysłowej i wydobywczej, jak również w planowaniu regionalnym i miejskim, w transporcie, infrastrukturze, w turystyce i rekreacji oraz - na poziomie bardziej ogólnym - że zmiany w gospodarce światowej, w wielu przypadkach przyspieszają przekształcanie krajobrazów” nie można dopuścić do przyjęcia w polityce w obszarze krajobrazu postawy biernego oczekiwania w obliczu niepożądanych zmian krajobrazu spowodowanych polityką sektorową.

Poprzez „ogólne zasady, strategie i wytyczne”, polityka w zakresie krajobrazu definiuje ramy, jako podstawa decyzji operacyjnych zapadających w obszarze polityki sektorowej, które powinny uwzględnić kwestie krajobrazu, nie zaś je kwestionować, a tym samym przyczynić się do realizacji celów jakości krajobrazu.

Źródła: **Europejska Konwencja Krajobrazowa, Preambuła:** „uważając, że coraz to nowe wydarzenia w rolnictwie, leśnictwie, technikach produkcji przemysłowej i wydobywczej, jak również w planowaniu regionalnym i miejskim, w transporcie, infrastrukturze, w turystyce i rekreacji oraz - na poziomie bardziej ogólnym - że zmiany w gospodarce światowej, w wielu przypadkach przyspieszają przekształcanie krajobrazów”; **Artykuł 5:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego i własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, jak również z wszelką inną polityką, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz”.

Preambuła, Artykuł 5

Dziedzictwo

Dziedzictwo z reguły określa się jako wszystkie aktywa grup lub społeczności. Dziedzictwo nierozzerwalnie wiąże się z ideą przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa wieków minionych. W tym sensie, krajobraz, niezależnie od tego, czy ma on charakter wyjątkowy, pospolity czy zdegradowany, jako dobro powszechne stanowi dziedzictwo, które zostanie przekazane przyszłym pokoleniom. Proces ten dotyczy nie tylko kwestii przekazania dziedzictwa przeszłości, ale także działań podejmowanych przez obecne pokolenie, w ten czy inny sposób.

Dziedzictwo, w myśl UNESCO obejmuje dwie kategorie: spuściznę kultury materialnej, będącej przedmiotem *Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego*, oraz kultury niematerialnej, uwzględnionej w *Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Pierwsza z tych kategorii obejmuje szereg „obiektów” (zabytki, obiekty naturalne, tereny), druga natomiast - „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową” .

W rozumieniu *Konwencji o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego Europy (Konwencji z Grenady, ETS nr 121)*, *Europejskiej Konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (tzw. Konwencji Maltańskiej)* (poprawionej), (*Konwencji z La Valletta, ETS nr 143*) i *Konwencji UNESCO w sprawie Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego*, dziedzictwo obejmuje dobra uznane za wyróżniające się. *Konwencja Ramowa Rady Europy o Wartości Dziedzictwa Kulturowego dla Społeczeństwa (Konwencja z Faro, CETS nr 199)* zawiera definicję dziedzictwa kulturowego, wykraczającą zarówno poza pojęcie dobra, jak i kryterium „wyróżniania się”.

Wytyczne dotyczące wdrażania *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* określają, że dziedzictwo kulturowe i historyczne jest „włączone” w krajobraz, co oznacza, że stanowi jeden z jego komponentów. *Europejska Konwencja Krajobrazowa* w praktyce dotyczy nie tylko krajobrazów, które można uznać za wyjątkowe, ale rozciąga się także na krajobrazy pospolite i zdegradowane.

W myśl *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, krajobraz jest wyrazem szerszego dziedzictwa europejskiego jak i społecznego. Jakkolwiek polityka w zakresie krajobrazu nie stanowi w ścisłym znaczeniu tego słowa polityki w zakresie dziedzictwa, to jednak polityka w zakresie dziedzictwa może wnieść swój wkład do polityki w zakresie krajobrazu.

Zobacz także: Krajobraz

Źródła: **Europejska Konwencja Krajobrazowa, Preambuła:** „Krajobraz ... jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego”; **Artykuł 5:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: [...] prawnego uznania krajobrazów jako istotnego komponentu otoczenia ludzi, jako wyrażenia dzielonej przez nie różnorodności kulturowej i przyrodniczej oraz podstawy ich tożsamości”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, Załącznik 1:** „W szczególności, ochrona i utrzymanie „punktu”, elementów liniowych i powierzchniowych składających się na dziedzictwo kulturowe i historyczne (np. centra historyczne, wille, archeologia przemysłowa, ogrody historyczne, itp.), powinny brać pod uwagę włączenie tego typu dziedzictwa do krajobrazu.”; **Konwencja UNESCO dotycząca Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego:** „W rozumieniu niniejszej Konwencji za „dziedzictwo kulturalne” uważane są: zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki, grupy budynków: zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu

widzenia historii, sztuki lub nauki; miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego. [...] za „dziedzictwo naturalne” uważane są: - pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego; formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania; miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna.”; **Konwencja UNESCO w sprawie Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego:** „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności - jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”; **Konwencja z Grenady:** „Dla celów niniejszej konwencji, określenie „dziedzictwo architektoniczne” rozumiane jest jako dobra trwałe obejmujące: zabytki: wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i wyposażeniem; zespoły budynków: jednolite zespoły zabudowy miejskiej lub wiejskiej wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwarte, aby tworzyły określoną jednostkę urbanistyczną; tereny: dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyły jednostkę urbanistyczną, mającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną”; **Konwencja z Valletty:** „elementy dziedzictwa archeologicznego [zawierają] wszelkie pozostałości, obiekty i jakiegokolwiek inne ślady ludzkości z minionych epok”; **Konwencja z Faro:** „dziedzictwo kulturowe to bagaż zasobów odziedziczonych po przeszłości, którą ludzie identyfikują, niezależnie od własności, jako refleksję i wyrażanie swoich ustawicznie zmieniających się wartości, wierzeń, wiedzy i tradycji. Obejmuje wszystkie aspekty środowiska wynikające z interakcji między ludźmi a miejscami w czasie”.

Preambuła, Artykuły 5, 6c

Zainteresowane strony

Osobliwość krajobrazu polega na tym, że decydenci, specjaliści ds. krajobrazu, gracze gospodarczy i członkowie społeczeństwa to nie tylko „zainteresowane strony”, ale także „obserwatorzy” krajobrazu. Stąd stwierdzenie zawarte w Preambule *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, że „ochrona, a także gospodarka i planowanie [krajobrazu] niesie w sobie prawa i obowiązki dla każdego człowieka”.

Decyzje sektorowe często są podejmowane przez strony w sposób, który z różnym stopniem świadomości uwzględnia ich własne postrzeganie i partykularne aspiracje dotyczące krajobrazu. Niekiedy decyzje te mogą nie uwzględniać krajobrazu, przyczyniając się do powstania rozbieżności pomiędzy celami sektorowymi stron, a „aspiracjami społeczeństwa w

odniesieniu do cech otaczającego ich krajobrazu”. W ramach uniknięcia takiej rozbieżności, *Europejska Konwencja Krajobrazowa* przewiduje między innymi podniesienie „świadomości społeczeństwa obywatelskiego, organizacji prywatnych i organów publicznych w zakresie wartości krajobrazów, ich roli i wprowadzanych w nich zmian”.

Spośród zainteresowanych stron, szczególne zadanie przypada państwom, które ratyfikowały *Europejską Konwencję Krajobrazową*, a mianowicie „Stronom Konwencji”. Kiedy, w momencie ratyfikacji *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* stają się jej Stronami, państwa podejmują działania na rzecz wdrożenia każdego jej zapisu. Strony ponoszą zatem najwyższy poziom odpowiedzialności za wdrożenie *Konwencji*.

Zobacz także: Zasada subsydiarności, podnoszenie świadomości, obywatele/ludność, której to dotyczy

Źródła: *Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1:* „'Cel jakości krajobrazu' znaczy, w przypadku określonego krajobrazu, sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego go krajobrazu”; **Artykuł 5:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: ustanowienia procedur udziału ogółu społeczeństwa, organów lokalnych i regionalnych oraz innych stron zainteresowanych zdefiniowaniem i wdrożeniem polityki w zakresie krajobrazu [...]; **Artykuł 6c:** „Przy aktywnym udziale zainteresowanych Stron, ... każda ze stron zobowiązuje się [...] do zidentyfikowania swoich własnych krajobrazów [...], przeanalizowania ich charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji [...] odnotowania zmian, [oraz] dokonania oceny tak zidentyfikowanych krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Wszystkie działania podjęte w celu określenia, wdrożenia i monitorowania polityki krajobrazowej powinny być poprzedzone i powiązane z procedurami uczestnictwa obywateli i innych zainteresowanych, w celu umożliwienia im odgrywania aktywnej roli w formułowaniu, realizacji i monitorowaniu standardów jakości krajobrazu”; „Krajobraz, w którym żyją jest wynikiem wielu działań niosących zmiany, wynikających z udziału różnych podmiotów w procesach terytorialnych w bardzo zróżnicowanych formach i w różnym czasie oraz przestrzeni”; **Konwencja o prawie traktatów między państwami i organizacjami międzynarodowymi lub między organizacjami międzynarodowymi (Wiedeń, 1986 r.):** „'Strona' oznacza państwo lub organizację międzynarodową, która wyraziła zgodę na związanie się traktatem i dla których traktat obowiązuje”.

Preambuła, Artykuły 5, 6c

Obywatele/Ludność, której to dotyczy

Europejska Konwencja Krajobrazowa nie czyni rozróżnienia pomiędzy ogółem społeczeństwa a ludnością, niezależnie od tego, czy stosuje się opis „której to dotyczy”.

W praktyce to społeczeństwo stanowi kluczowy element definicji krajobrazu: krajobraz istnieje poprzez-postrzeganie go przez społeczeństwo, a więc powstaje w tym przypadku kategoria ludności, której to dotyczy. Niezależnie od tego, czy chodzi o osoby zamieszkałe w „określonym krajobrazie”, osoby, które w przeszłości go zamieszkiwały i czują się z nim związane, mijają go lub planują tam się znaleźć, wszyscy mają wobec krajobrazu zarówno własne „oczekiwania” jak i „prawa i obowiązki”

Oczekiwania oraz prawa i obowiązki wyrażane są poprzez aktywną rolę, jaką ludność (ogół społeczeństwa) odgrywa w identyfikacji, charakteryzacji i ocenie krajobrazów, przy opracowywaniu celów jakości krajobrazu oraz w opracowywaniu i wdrażaniu, a także w monitorowaniu polityki krajobrazowej.

Zobacz także: Zainteresowane strony/Zainteresowani aktorzy

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Preambuła: „Pragnąc odpowiedzieć na życzenie społeczeństwa pragnącego cieszyć się krajobrazami o wysokiej jakości i pełnić aktywną rolę w kształtowaniu krajobrazów”; **Artykuł 5:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: ustanowienia procedur udziału ogółu społeczeństwa, organów lokalnych i regionalnych oraz innych stron zainteresowanych zdefiniowaniem i wdrożeniem polityki w zakresie krajobrazu [...]”; **Artykuł 6d i c:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz zdefiniowania celów jakości krajobrazu dla zidentyfikowanych i ocenionych krajobrazów, po przeprowadzeniu konsultacji społecznych”; „Przy aktywnym udziale zainteresowanych Stron [...] każda ze Stron podejmie działania na rzecz: [...] zidentyfikowania swoich własnych krajobrazów; [...], przeanalizowania ich charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji; [...] odnotowania zmian [i] dokonania oceny tak zidentyfikowanych krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy.”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Wszystkie działania podjęte w celu określenia, wdrożenia i monitorowania polityki krajobrazowej powinny być poprzedzone i powiązane z procedurami uczestnictwa obywateli i innych zainteresowanych, w celu umożliwienia im odgrywania aktywnej roli w formułowaniu, realizacji i monitorowaniu standardów jakości krajobrazu.”; „Krajobraz, w którym żyją jest wynikiem wielu działań niosących zmiany, wynikających z udziału różnych podmiotów w procesach terytorialnych w bardzo zróżnicowanych formach i w różnym czasie oraz przestrzeni.”; **Konwencja z Aarhus, Artykuł 2:** „'społeczeństwo' oznacza jedną lub więcej osób fizycznych lub prawnych oraz, zgodnie z krajowym ustawodawstwem lub praktyką, ich stowarzyszenia, organizacje lub grupy”; „'zainteresowana społeczność' oznacza część społeczeństwa, która jest lub może być dotknięta skutkami lub ma interes w podejmowanej decyzji dotyczącej środowiska; dla potrzeb niniejszej definicji organizacje pozarządowe działające na rzecz ochrony środowiska i spełniające wymagania przewidziane w prawie krajowym uważa się za posiadające interes w tym zakresie”.

Artykuł 1

Ekologia, różnorodność biologiczna, przyroda

Dla Stron *Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o Różnorodności Biologicznej*, cele polityki w zakresie bioróżnorodności obejmują „ochronę różnorodności biologicznej, zrównoważone użytkowanie jej elementów oraz uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści wynikających z wykorzystywania zasobów genetycznych”.

Krajobraz stanowi szersze pojęcie postrzegane przez ludzi w ujęciu całościowym jako system wzajemnych oddziaływań między czynnikami przyrodniczymi i/lub antropogenicznymi.

Określenie i wdrożenie polityki w zakresie krajobrazu wymaga jednak wykorzystania wiedzy z szeregu różnych dyscyplin. Należy tu wymienić nauki przyrodnicze i naukę o Ziemi, a zwłaszcza ekologię krajobrazu, stanowiące cenny wkład w podejmowanie decyzji, dla ilustracji: (Międzynarodowe Stowarzyszenie Ekologii Ziemi) (IALE) uznaje, że ekologia krajobrazu polega na „badaniu przestrzennej zmienności krajobrazów na w różnych poziomach. W badaniach odnotowuje się przyczyny biofizyczne i społeczne oraz konsekwencje wynikające z niejednorodności krajobrazu. Nade wszystko, skala badań ma charakter wysoce interdyscyplinarny”).

Niektóre koncepcje ekologii krajobrazu, takie jak koncepcja fragmentacji ekologicznej, przyczyniają się do ożywienia dyskusji na temat spójności krajobrazu i współoddziaływań między krajobrazami. W efekcie, wiedza o krajobrazach w znacznym stopniu przyczynia się do rozwoju ekologii krajobrazu, szczególnie że przestrzenny i czasowy wymiar krajobrazów określa wyjściowy poziom odpowiadający aktualnym wyzwaniom planowania przestrzennego.

Zobacz także: Krajobraz

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1: „'krajobraz' znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”; Obserwatorium Krajobrazu Katalonii: „Fragmentacja krajobrazu: wynik procesu zerwania ciągłości krajobrazu i jego spójności”; Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o różnorodności biologicznej: „Celami niniejszej konwencji, realizowanymi zgodnie z jej odpowiednimi postanowieniami, jest ochrona różnorodności biologicznej, zrównoważone użytkowanie jej elementów oraz uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści wynikających z wykorzystywania zasobów genetycznych, w tym przez odpowiedni dostęp do zasobów genetycznych i odpowiedni transfer właściwych technologii, z uwzględnieniem wszystkich praw do tych zasobów i technologii, a także odpowiednie finansowanie”.

Artykuł 1

Cele jakości krajobrazu

Europejska Konwencja Krajobrazowa definiuje wyznaczanie celów jakości krajobrazu jako: „sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego je krajobrazu”. Sporządzenie takich celów wymaga zidentyfikowania czym jest „określony krajobraz”.

Jedną z głównych innowacji wprowadzonych przez Europejską Konwencję Krajobrazową jest sposób ujęcia krajobrazu nie jako niemal abstrakcyjnej koncepcji, nieposiadającej określonego miejsca w ujęciu terytorialnym, ale jako rzeczywistości przestrzennej, którą można zidentyfikować, tj., wytyczyć i określić jej zarys. Każdy krajobraz posiada własny wymiar przestrzenny, czasowy i społeczny, określający skalę własnej polityki krajobrazowej, a tym samym determinując skalę działań w zakresie ochrony, gospodarki i planowania. Dla celów identyfikacji i oceny krajobrazu, często stosuje się termin „jednostka krajobrazu”.

Powyższe wynika z faktu, iż poprzez postrzeganie swojego terytorium (definiowanie krajobrazu) ludzie są w stanie dokonać oceny krajobrazu, a mianowicie zastosować w stosunku do niego oparte na „percepcji społecznej” systemy wartościowania, które stanowią podstawę oceny krajobrazu. Dokonana przez społeczność ocena umożliwia członkom społeczności wypowiedzenie się na temat aspiracji, których wyrażenie w postaci celów jakości krajobrazu stanowi podstawową zasadę polityki w zakresie krajobrazu i określonych działań na rzecz ochrony, gospodarowania i planowania krajobrazu.

Istotne jest, aby informacje dotyczące celów jakości krajobrazu przekazywać społeczeństwu obywatelskiemu, organizacjom prywatnym i władzom publicznym, a tym samym podnosić świadomość społeczności w zakresie tych celów.

Cele jakości krajobrazu stanowią „wspólną cechę” czterech „podstawowych etapów procesu prowadzącego do działań krajobrazowych” określonych w *Wytycznych dotyczących wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*: wiedzy o krajobrazach; definicji celów jakości krajobrazu; osiągnięcia tych celów poprzez ochronę, gospodarowanie i planowanie; monitorowanie zmian i ocenę skutków polityk.

Zobacz także: Polityka w zakresie krajobrazu

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1: „'cel jakości krajobrazu' znaczy, w przypadku określonego krajobrazu, sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego je krajobrazu”; Artykuł 6d: „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz zdefiniowania celów jakości krajobrazu dla zidentyfikowanych i ocenionych krajobrazów, po przeprowadzeniu konsultacji społecznych zgodnie z Artykułem 5 c).”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji**

Krajobrazowej: „Zgodnie z wynikami wiedzy nabytej poprzez działania koncentrujące się na całym terytorium (identyfikacja i charakterystyka) należy określić jasno zdefiniowane i oznaczone „jednostki krajobrazu”; „Podstawowe etapy w procesie prowadzącym do działania na rzecz krajobrazu:

- znajomość krajobrazu: identyfikacja, opis i ocena;

- definicja standardów jakości krajobrazu;

- osiągnięcie tych celów poprzez ochronę, zarządzanie i planowanie w określonym czasie (działania i środki wyjątkowe oraz zwykłe);

- monitorowanie zmian, ocena wpływu strategii, możliwości ponownego wyboru.”, **Warsztaty transgraniczne Francji i Hiszpanii, 2006 r.:** „Jednostka krajobrazu odpowiada licznym elementom przestrzennym, postrzeganiu społecznemu i siłom krajobrazu, które w związku ze swoim charakterem nadają określonemu obszarowi swoiste dla niego cechy, którymi odróżnia się od przyległych jednostek pod względem występowania, struktury lub formy tych cech”. **Katalonia, ustawa 8/2005 w sprawie ochrony, gospodarki i planowania krajobrazu:** „Dyrektywy, które w oparciu o Katalogi Krajobrazów, określają zaproponowane cele jakości krajobrazu i włączają je do regulacji planów częściowych terytorialnych lub planów zagospodarowania przestrzennego”.

Artykuł 1

Obszar/terytorium

Dążąc do uniknięcia powtórzeń, w wielu tekstach używa się terminów, na pozór równoznacznych z „krajobrazem”. Pojęcia te niosą jednak różne znaczenia i nie są wymienne.

Obszar jest częścią powierzchni Ziemi, niezależnie od tego, czy został on precyzyjnie wytyczony. Obszary to przede wszystkim wymierne połącze ziemi.

Terytorium jest terminem używanym, gdy koncentrujemy się na sposobie, w jaki ludzie zagospodarowali określoną przestrzeń dzięki systemom prawnym i społecznym. Terytoria są zazwyczaj obszerne i precyzyjnie wytyczone, zwłaszcza w obrębie granic politycznych lub administracyjnych, pokrywających się niekiedy z cechami naturalnymi (granice, rzeki).

Krajobraz, w rozumieniu *Konwencji*, jest obszarem postrzeganym przez ludzi, a mianowicie przedmiotem oceny publicznej i aspiracji społecznych.

Źródła: **Europejska Konwencja Krajobrazowa, Preambuła:** „Stwierdzając, że krajobraz jest ważną częścią jakości życia ludzi zamieszkujących wszędzie: w obszarach miejskich i na wsi, na obszarach zdegradowanych, jak również w obszarach o wysokiej jakości, na obszarach uznawanych jako charakteryzujące się wyjątkowym pięknem, jak i w obszarach pospolitych;”; **Artykuł 1:** „'krajobraz' znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”.

Artykuły 1, 4

Właściwe organy władzy

Właściwe organy władzy publicznej podejmują działania w odniesieniu do krajobrazów na wszystkich poziomach, od najbardziej lokalnego po krajowy. Wśród szeregu poziomów politycznych, w kontekście *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* szczególnie istotny wydaje się poziom dotyczący „określonego krajobrazu”, gdyż to na nim należy opracować cele

jakości krajobrazu.

Kwestie krajobrazu nie dotyczą wyłącznie jednego poziomu politycznego: działania na rzecz osiągnięcia celów jakości krajobrazu dotyczą każdego szczebla politycznego. Cele te można ponadto opracować na różnych poziomach odpowiadających różnym poziomom politycznym. Dla zapewnienia spójności sporządzanych na różnych poziomach celów jakości krajobrazu zasadnicze znaczenie ma koordynacja „pionowa” pomiędzy władzami publicznymi na różnych szczeblach.

Każda polityka publiczna - bezpośrednio lub pośrednio - wywiera wpływ na krajobraz. Nadzorujące te polityki organy władzy publicznej, chociaż nie ponoszą bezpośredniej odpowiedzialności za kwestie krajobrazu, są zainteresowane oddziaływaniem prowadzonej przez siebie polityki na krajobraz i swoim ewentualnym wkładem w zakresie celów jakości krajobrazu.

Zobacz także: Zasada subsydiarności

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1: „polityka w zakresie krajobrazu” znaczy wyrażenie przez właściwe organy publiczne ogólnych zasad, strategii i wytycznych, które pozwalają podejmować specjalne środki ukierunkowane na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazów”; „cel jakości krajobrazu” znaczy, w przypadku określonego krajobrazu, sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego je krajobrazu”; Artykuł 5: „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: [...] ustanowienia procedur udziału [...] organów lokalnych i regionalnych [...] zainteresowanych zdefiniowaniem i wdrożeniem [...] polityki w zakresie krajobrazu”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, Załącznik II:** „Polityka krajobrazowa jest wspólną odpowiedzialnością władz krajowych, regionalnych i lokalnych, zgodnie z zasadą podlegania”; **Konwencja z Aarhus, Artykuł 2:** „Władza publiczna” oznacza: a) organy administracji publicznej na poziomie krajowym, regionalnym lub innym; b) osoby fizyczne lub prawne pełniące zgodnie z prawem krajowym funkcje administracji publicznej, włączając w to wykonywanie specjalnych obowiązków, zadań lub usług mających związek ze środowiskiem; c) wszelkie inne osoby fizyczne lub prawne wyposażone w publiczne uprawnienia lub stanowisko albo wykonujące usługi publiczne, mające związek ze środowiskiem, pod nadzorem organu lub osoby wymienionych powyżej w literach a) lub b); d) instytucje dowolnej regionalnej organizacji integracji gospodarczej, o której mowa w Artykule 17, która jest Stroną niniejszej Konwencji. Definicja ta nie obejmuje organów lub instytucji w zakresie, w jakim działają jako władza sądownicza lub ustawodawcza”; **Glosariusz CEMAT:** „Szczębel rządowy odpowiada jednostkom terytorialnym/administracyjnym, w których ustanowiona jest mianowana grupa wraz z własną administracją. W krajach zdecentralizowanych funkcjonują na ogół trzy lub cztery szczeble rządowe, podczas gdy w krajach bardziej scentralizowanych występują nie więcej niż dwa szczeble (krajowy i lokalny)”.

Artykuły 1, 5, 6, 11

Zrównoważona ochrona gospodarowanie i planowanie krajobrazu,

Należy zauważyć, że z punktu widzenia operacyjnego, Konwencja przywiązuje równą uwagę do jakości wszystkich krajobrazów, niezależnie od tego, czy są one wyjątkowe, pospolite czy zdegradowane. W konsekwencji, ochrona, gospodarowanie i planowanie krajobrazu nie stanowią dla siebie alternatyw, są natomiast trzema aspektami operacyjnymi jednej i tej samej polityki w zakresie krajobrazu.

Ochrona krajobrazu

Zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową, ochrona krajobrazu „znaczy działania na

rzecz zachowania i utrzymywania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych”. Dotyczy to w szczególności krajobrazów „traktowanych jako krajobraz wyjątkowy”, w odniesieniu do których celem nie jest zatrzymanie upływu czasu lub przywrócenie utraconego charakteru przyrodniczego i/lub antropogenicznego; Może to z kolei wskazywać sposób, w jaki miejsca ulegają zmianie, aby przekazać przyszłym pokoleniom cenne wartości dziedzictwa, które stanowiły przesłanki ochrony danych lokalizacji.

Gospodarowanie krajobrazem

Zgodnie z *Europejską Konwencją Krajobrazową*, gospodarowanie krajobrazem „znaczy działanie, z perspektywy trwałego i zrównoważonego rozwoju, w celu zapewnienia regularnego podtrzymania krajobrazu tak, aby kierować i harmonizować jego zmiany wynikające z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych”. Dotyczy to przede wszystkim tworzących otoczenie Europejczyków „krajobrazów pospolitych”. Proces gospodarowania krajobrazem rozwija się wraz z upływem czasu i ma na celu orientację sił i działań, które mogą zmienić krajobraz zgodnie z celami jakości krajobrazu.

Działania możliwe w kontekście gospodarowania krajobrazem winny wpisywać się w zmiany sytuacji społecznej, gospodarczej i przyrodniczej. Gospodarowanie krajobrazem stanowi w tym sensie „projekt rozwoju przestrzennego”, uwzględniający aspiracje społeczne, kontekst historyczny, cechy przestrzenne i ochronę dostępu do zasobów przyrodniczych.

Planowanie krajobrazu

Zgodnie z *Europejską Konwencją Krajobrazową*, planowanie krajobrazu „znaczy skuteczne działanie perspektywiczne mające na celu powiększenie, odtworzenie lub utworzenie krajobrazów”. Planowanie krajobrazu opiera się na szeregu perspektywicznych działań.

Dotyczy to *między innymi* ponownej oceny zdegradowanych krajobrazów, a zwłaszcza nieużytków. Rozwój, który zaspokaja nowe potrzeby społeczeństwa (w tym systemy transportu i odnawialne źródła energii), może w istocie uwzględniać planowanie krajobrazu.

Działania takie poddaje się zazwyczaj ocenie pod kątem ich oddziaływania środowiskowego. W tych przypadkach w badaniach wpływu osiągnięto próg istotności. Badania takie miały początkowo na celu kontrolę niekorzystnego oddziaływania na środowisko i na krajobrazy objęte gospodarowaniem, nie miały natomiast w założeniu służyć jako narzędzie wykorzystywane przy opracowywaniu projektu o korzystnym oddziaływaniu na środowisko i na krajobrazy.

Źródła: *Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1:* „Gospodarowanie krajobrazem” *znaczy działanie, z perspektywy trwałego i zrównoważonego rozwoju, w celu zapewnienia regularnego podtrzymania krajobrazu tak, aby kierować i harmonizować jego zmiany wynikające z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych*; **Artykuł 11:** „Nagroda Krajobrazowa Rady Europy jest wyróżnieniem, które może być przyznane organom lokalnym i regionalnym lub ich ugrupowaniom, które ustanowiły Strony niniejszej konwencji jako część polityki w zakresie krajobrazu, politykę lub środki w celu ochrony, gospodarowania i/lub planowania swojego krajobrazu, a które okazały się długotrwale skuteczne, a zatem mogące służyć jako przykład dla innych organów terytorialnych w Europie.” **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Z operacyjnego punktu widzenia, konwencja zakłada: [...] przejście od polityki opartej tylko na ochronie cech terytorium i elementów uznanych za wyjątkowe w kierunku polityki opartej na jakości życia żywego otoczenia, czy to wyjątkowego, zwykłego czy zdegradowanego”; „Gospodarowanie (zarządzanie) krajobrazem jest nieustannym procesem mającym na celu kierowaniem działaniami, które mogą zmienić krajobraz. Może to być postrzegane jako forma planowania adaptacyjnego, które rozwija się w miarę jak społeczeństwa przekształcają swoje otoczenie i sposób życia. Może być również postrzegane jako projekt terytorialny, który

uwzględnia nowe aspiracje społeczne, przewidziane zmiany cech biofizycznych i kulturowych oraz dostęp do zasobów naturalnych.”; „Planowanie krajobrazu może być traktowane w ten sam sposób, jak projekt terytorialny i dotyczyć formy zmian, które mogą przewidywać nowe potrzeby społeczne, z uwzględnieniem aktualnych wydarzeń. Powinno być zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz pozwolić na ekologiczne i ekonomiczne procesy występujące w perspektywie średnio- i długoterminowej. Planowanie obejmuje również rekultywację terenów zdegradowanych (kopalnie, kamieniołomy, składowiska odpadów, nieużytki itp.) celem spełnienia określonych standardów jakości krajobrazu. [...] Działania krajobrazowe są połączeniem ochrony, zarządzania i planowania prowadzonych na jednym i tym samym terenie: niektóre elementy i cechy mogą być chronione, inne, w szczególności procesy, powinny być zarządzane, a jeszcze inne celowo dostosowane.”; „Pojęcie zrównoważonego rozwoju jest rozumiane jako pełna integracja aspektów środowiskowych, kulturowych, społecznych i ekonomicznych w sposób ogólny i zintegrowany, to jest poprzez odniesienie ich do całego terytorium.”; „Pewność, że wzmacnianie stosunków między społeczeństwem a jego otoczeniem stanowi podstawę zrównoważonego rozwoju, ma wpływ na cały proces określania polityki krajobrazowej. Co więcej, zaangażowanie społeczeństwa jest traktowane jako instrument służący wzmocnieniu jego tożsamości i uznaniu otoczenia”;

Glosariusz CEMAT: „Planowanie krajobrazu to działalność, w którą zaangażowani są zarówno specjaliści publiczni, jak i prywatni, a ma ona na celu tworzenie, zachowanie, doskonalenie i odzyskiwanie krajobrazów w różnych skalach, począwszy od zielonych szlaków i parków publicznych, a skończywszy na dużych terenach, takich jak lasy, duże tereny dzięki przestrzeni oraz rekultywowane krajobrazy zdegradowane, takie jak kopalnie i wysypiska śmieci. Planowanie krajobrazu obejmuje wiele różnych umiejętności, takich jak architektura i projektowanie krajobrazu, ochrona przyrody, znajomość roślin, ekosystemy, gleboznawstwo, hydrologia, krajobrazy kulturowe itp. Postanowienia Europejskiej Konwencji Krajobrazowej stanowią ważne wytyczne dla kształtu i sposobów planowania krajobrazu”;

„Projekty dotyczące zagospodarowania przestrzennego to projekty tworzone i kontrolowane przez organy publiczne, mające pozytywny wpływ na rozwój terytorialny w różnych skalach. Projekty dotyczące zagospodarowania przestrzennego mogą obejmować prace infrastrukturalne, promocję i rozwój gospodarczy określonych obszarów, działania związane z rekultywacją obszarów miejskich i renaturalizacją zniszczonych ekosystemów.”;

Konwencja z Faro, Artykuł 9: „Aby utrzymać dziedzictwo kulturowe, Strony podejmują działania na rzecz: [...] określania i promowania zasad zrównoważonego zarządzania i zachęcania do ich utrzymania”;

Raport Brundtlanda: „Zrównoważony rozwój zaspokaja potrzeby teraźniejszości, nie odbierając przyszłym pokoleniom możliwości zaspokojenia własnych potrzeb”.

Artykuł 1 a

Krajobraz

Według *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, „krajobraz’ znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”. Jako jedną z kluczowych innowacji wprowadzonych w ramach *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* należy wymienić odejście od fragmentaryczności koncepcji krajobrazów kulturowych i przyrodniczych, krajobrazów miejskich i wiejskich, wyróżniających się i pospolitych, materialnych i niematerialnych. Krajobraz jest wynikiem ogólnego podejścia do interakcji między czynnikami przyrodniczymi i ludzkimi, między ludźmi a ich terytorium, między przeszłością, teraźniejszością a przyszłością.

Zagadnienia krajobrazu nie są już więc wyłącznie domeną ekspertów, stały się natomiast tematem politycznym, czyli innymi słowy, decyzje dotyczące krajobrazu są wynikiem wymiany informacji pomiędzy władzami publicznymi, specjalistami w zakresie oceny krajobrazu i jego funkcjonowania oraz opinią publiczną.

Krajobraz kulturowy - krajobraz przyrodniczy

Europejska Konwencja Krajobrazowa nie czyni rozróżnienia między krajobrazami kulturowymi i naturalnymi. Ta innowacja wykracza poza ramy tradycyjnego pojmowanie krajobrazu i dziedzictwa kulturowego, a także umożliwia zdobycie szerokiej i obszernej wiedzy na temat zagadnień planowania społecznego i przestrzennego.

Wiedza potrzebna do opracowania i wdrożenia polityk krajobrazowych to przede wszystkim owoc pracy ekspertów z szeregu dyscyplin, z których niektórzy badają kwestie przyrodnicze, a inni z kolei studiują antropogeniczne czynniki kształtujące charakter krajobrazów. Charakteru krajobrazu nie kształtują jednak czynniki wyłącznie o charakterze przyrodniczym lub wyłącznie o charakterze antropogenicznym, szczególnie w Europie. Europa jest spójnym kontinuum terytorialnym, a pomiędzy „obszarami przyrodniczymi, wiejskimi, miejskimi i peryferyjnymi” zachodzą interakcje, przez co wskazane jest, aby rozpatrywać je w ujęciu całościowym. Analogicznie z *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* wynika odrębność pomiędzy krajobrazami pospolitymi, a zdegradowanymi.

Wyrażenie „krajobrazy kulturowe” pojawia się w *Wytycznych operacyjnych w sprawie realizacji Konwencji o Dziedzictwie Światowym*, gdzie zdefiniowane są one jako „dobra kulturowe, które stanowią ‘wspólne dzieła przyrody i człowieka’ ... Są one ilustracją ewolucji społeczności ludzkiej i osadnictwa na przestrzeni czasu, zachodzącej pod wpływem ograniczeń fizycznych i/lub możliwości, jakie zapewnia środowisko naturalne oraz pod wpływem nakładających się sił społecznych, ekonomicznych i kulturowych zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych.”.

Wyrażeniem „krajobrazy przyrodnicze” posługiwano się w tekstach Rady Europy przed przyjęciem Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, w szczególności w zakresie wdrażania *Konwencji o Ochronie Gatunków Dzikiej Flory i Fauny Europejskiej i Naturalnych Siedlisk (Konwencja Berneńska, ETS nr 104 z dnia 19 września 1979 r.)*.

Struktury krajobrazu - systemy krajobrazu

Identyfikacja, charakterystyka i ocena krajobrazów opierają się na podejściu holistycznym. Struktury krajobrazu lub systemy krajobrazu stanowią cechę charakterystyczną „określonego krajobrazu”. Odpowiadają one przyrodniczej i/lub ludzkiej interakcji między cechami krajobrazu, które obejmują sposób postrzegania ich przez ludność. Struktury krajobrazu dotyczą przede wszystkim działań związanych z ochroną krajobrazu, gospodarowaniem nim lub jego planowaniem. Struktury krajobrazu umożliwiają pogrupowanie różnych krajobrazów w celu zidentyfikowania typów „krajobrazów przedstawiających podobne struktury krajobrazowe”.

Elementy krajobrazu

Krajobraz jest systemem wzajemnych oddziaływań, zarówno przestrzennych, jak i społecznych, jakie zachodzą między jego elementami. Z uwagi na efektywność, elementy krajobrazu stanowią podstawę do analizy cech krajobrazu, jego ochrony, gospodarowania nim i jego planowania oraz do określania wskaźników krajobrazu. Badanie lub wykorzystywanie takich elementów lub inaczej mówiąc podstawowych komponentów krajobrazu w ujęciu wyodrębnionym nie jest w stanie odzwierciedlić systemowego, holistycznego wymiaru krajobrazu. W praktyce, większą rolę niż same elementy odgrywa zachodzące między nimi współoddziaływanie. W zależności od kraju, komponenty tworzone przez elementy krajobrazu i ich interakcje są zwane strukturami krajobrazu lub systemami krajobrazu.

Zobacz także: Dziedzictwo, Krajobraz wyjątkowy - krajobraz pospolity - krajobraz zdegradowany

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Preambuła: „Stwierdzając, że krajobraz

jest ważną częścią jakości życia ludzi zamieszkujących wszędzie: w obszarach miejskich i na wsi, na obszarach zdegradowanych, jak również w obszarach o wysokiej jakości, na obszarach uznawanych jako charakteryzujące się wyjątkowym pięknem, jak i w obszarach pospolitych”; **Artykuł 1:** „krajobraz’ znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Pojęcie krajobrazu w konwencji różni się od tego, jakie można znaleźć w niektórych dokumentach, które postrzegają krajobraz jako „aktywa” (pojęcie dziedzictwa krajobrazu) i oceniają je (jako krajobraz „kulturowy”, „naturalny”, itd.) uznając je za część przestrzeni fizycznej. W przeciwieństwie do tego, ta nowa koncepcja wyraża chęć konfrontacji, w sposób bezpośredni i kompleksowy, tematu jakości otoczenia ludzi, to jest uznaje krajobraz za warunek indywidualnego i społecznego dobrobytu (w znaczeniu fizycznym, fizjologicznym, psychicznym i intelektualnym) i zrównoważonego rozwoju, jak również za zasób zwiększający aktywność ekonomiczną.”; „Jednakże kilka kategorii w oparciu o różne formy opisu krajobrazu i interpretacji miejsca może być używane, jak ma to miejsce w różnych krajach (np. jednostka powierzchni) system, struktura, element (nie tylko terytorialne, ale także liniowe, w sieci, itp.).”; „krajobraz tworzy całość, którego części składowe są postrzegane jednocześnie w ich wzajemnych relacjach”; „Praktyczne zastosowanie wyborów dotyczących ochrony, gospodarowania i planowania powinny objąć cały krajobraz i powstrzymać się od podzielenia go na szereg elementów, które go tworzą: krajobraz charakteryzuje się wzajemną relacją pomiędzy kilkoma domenami (fizyczną, funkcjonalną, symboliczną, kulturową i historyczną, formalną, itp.), które składają się zarówno na dawne jak i współczesne systemy krajobrazowe. Mogą się one przeplatać się i nakładać na tym samym obszarze. Krajobraz to nie tylko suma jego części składowych”; **Glosariusz CEMAT:** „Przewodnik wskazuje na fakt, iż ‘Europa składa się z wielu różnych krajobrazów. Stanowią one znaczącą część europejskiego dziedzictwa i są świadectwem przeszłych i obecnych relacji między człowiekiem a jego naturalnym i stworzonym środowiskiem. Kierunki rozwoju technik produkcji w rolnictwie, leśnictwie i przemyśle oraz zmiany w planowaniu miast, transporcie i w innych rodzajach infrastruktury, turystyki i sposobów spędzania czasu wolnego przyspieszają transformację europejskich krajobrazów i mogą także mieć negatywny wpływ na ich jakość i sposób wykorzystania. Dotyczy to nie tylko cennych krajobrazów naturalnych, lecz także ogólnie wszystkich rodzajów krajobrazów kulturowych, w szczególności tych, które stanowią kluczowy element środowiska miejskiego.” **Wytyczne operacyjne w sprawie realizacji Konwencji o dziedzictwie światowym,** „Krajobrazy kulturowe są dobrami kulturowymi i reprezentują ‘wspólne dzieła przyrody i człowieka’ [...]. Są one ilustracją ewolucji społeczności ludzkiej i osadnictwa na przestrzeni czasu, zachodzącej pod wpływem ograniczeń fizycznych i/lub możliwości, jakie zapewnia środowisko naturalne oraz pod wpływem nakładających się sił społecznych, ekonomicznych i kulturowych zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych”. Należy zauważyć, że niniejsze wytyczne nie określają „krajobrazów przyrodniczych”; **Rekomendacja R (79) 9 Komitetu Ministrów do państw członkowskich dotyczące karty identyfikacyjnej i oceny środowiska naturalnego:** „Uznając poniższą koncepcję krajobrazów przyrodniczych i półnaturalnych: środowiska przyrodniczego, w tym środowiska fizycznego jako całości (Klimat, ziemia, woda), biocenozy (flora, roślinność, fauna), całość mniej lub bardziej ukształtowanej przez człowieka oraz przez obecne czynniki społeczne i ekonomiczne”; **Protokół w sprawie wdrożenia Konwencji Alpejskiej z 1991 r. w sprawie ochrony przyrody i obszarów wiejskich, Artykuł 8:** „Umawiające się Strony przyjmują niezbędne środki na rzecz zachowania i rozwoju naturalnych lub zbliżonych do naturalnych siedlisk dzikich zwierząt oraz gatunków roślinnych i innych elementów strukturalnych krajobrazu przyrodniczego i wiejskiego na podstawie planowania krajobrazowego dostosowanego do planowania terytorialnego”; **Szkockie Dziedzictwo Przyrodnicze:** „Elementy krajobrazu: poszczególne komponenty składające się na krajobraz, na przykład wzgórze, doliny, rzeki, las, drzewa, żywopłoty, budynki i drogi, w związku z ich fizycznym charakterem i widocznością mogą podlegać pomiarom i oznaczeniu ilościowemu jak również opisowi w

obiektywny sposób”.

Artykuły 1b, 5b, 6b, 6e, 11

Polityka w zakresie krajobrazu

W myśl *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* polityka w zakresie krajobrazu znaczy „wyrażenie przez właściwe organy publiczne ogólnych zasad, strategii i wytycznych, które pozwalają podejmować specjalne środki ukierunkowane na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazów;”. Ogólne zasady, strategie i wytyczne takiej polityki powinny być bezpośrednio inspirowane przez cele jakości krajobrazu. W tym kontekście opracowanie celów jakości krajobrazu, można by rzec, kładzie kamień węgielny pod tworzenie polityki w zakresie krajobrazu.

Tak więc polityka w zakresie krajobrazu oparta jest na ogólnych zasadach, strategiach i wytycznych i nie koncentruje się na działaniach interwencyjnych. Cechują ją charakter przekrojowy, a nie sektorowy, i nie służy do uzupełnienia innych polityk sektorowych, aczkolwiek musi uwzględniać konkretne „instrumenty mające na celu ochronę, gospodarkę i/lub planowanie krajobrazu.”.

Polityka w zakresie krajobrazu ma charakter przekrojowy, ponieważ definiuje w szczególności cele, które należy uwzględnić w innych politykach sektorowych na rzecz integracji krajobrazu ze wszystkimi „politykami, które bezpośrednio lub pośrednio oddziałują na krajobraz”.

Polityka w zakresie krajobrazu przekłada się na posunięcia i działania mające na celu ochronę, gospodarkę i planowanie lub ponowne oszacowanie krajobrazu, które nie są podejmowane alternatywnie lub autonomicznie pod względem przestrzeni i czasu, ale w taki sposób, aby osiągnąć synergię z innymi politykami.

Każdy organ publiczny ma obowiązek definiowania i wdrażania polityki krajobrazowej w zakresie swoich obowiązków i własnego terytorium, z poszanowaniem zasady subsydiarności.

Zobacz także: Cele jakości krajobrazu, Zasada subsydiarności

Źródła: *Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1:* „*Polityka w zakresie krajobrazu*” znaczy wyrażenie przez właściwe organy publiczne ogólnych zasad, strategii i wytycznych, które pozwalają podejmować specjalne środki ukierunkowane na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazów; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „*Z operacyjnego punktu widzenia, konwencja zakłada:* - opracowanie konkretnych zasad dotyczących krajobrazu i jednocześnie systematyczne włączanie wymiaru krajobrazu w politykę sektorową, która ma bezpośredni lub pośredni wpływ na zmiany w danym obszarze. Krajobraz nie jest zatem dodatkiem do innych tematów, ale stanowi ich integralną część; - przejście od polityki opartej tylko na ochronie cech terytorium i elementów uznanych za wyjątkowe w kierunku polityki opartej na jakości życia żywego otoczenia, czy to wyjątkowego, zwykłego czy zdegradowanego; - zdefiniowanie i doświadczenie nowych form współpracy między różnymi instytucjami i na różnych szczeblach administracji; - nowe podejście do obserwacji i interpretacji krajobrazu, które powinno od tej pory: - postrzegać terytorium jako całość (a nie tylko określać miejsca chronione); - obejmować kilka metod jednocześnie, łącząc podejście ekologiczne, archeologiczne, historyczne, kulturowe, gospodarcze i percepcyjne; - uwzględniać aspekty społeczne i gospodarcze”, **Glosariusz CEMAT:** „*Główne Zasady wskazują na fakt, że polityka zagospodarowania przestrzennego może przyczynić się do ochrony, zagospodarowania i poprawy krajobrazu dzięki podjęciu stosownych działań, w szczególności dzięki lepszemu organizowaniu interakcji między różnymi politykami sektorowymi w odniesieniu do ich oddziaływania terytorialnego. Na osiągnięcie*

tego celu mogą mieć wpływ różne rodzaje działań, takie jak: uwzględnienie zagospodarowania krajobrazu w planowaniu przestrzennym, jak i w politykach sektoralnych, badanie i ogólna ocena krajobrazu, wdrażanie zintegrowanej polityki, uwzględnienie zagospodarowania i ochrony krajobrazu w programach międzynarodowych, we współpracy transgranicznej i transnarodowej, podnoszenie świadomości ludzi, organizacji prywatnych i władz terytorialnych w zakresie wartości krajobrazu, intensywniejsza integracja zagospodarowania krajobrazu w programach szkoleniowych”.

Artykuły 1d, 6c

Cechy/charakterystyka krajobrazu, charakterystyczne cechy krajobrazu

Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej wskazują, że pierwszym podstawowym etapem procesu prowadzącego do działań krajobrazowych jest wiedza dotycząca krajobrazu. Opiera się ona na identyfikacji, charakteryzowaniu i ocenie krajobrazów.

Opis „określonego krajobrazu” prowadzi do podkreślenia i opisania specyficznych cech charakterystycznych tego krajobrazu w jego aktualnych warunkach, ponieważ wynikają one z czynników o charakterze przyrodniczym i/lub ludzkim, a także z sił kształtujących krajobraz. Te cechy charakterystyczne stanowią w pewnym sensie o osobowości krajobrazu.

Wspomniane cechy charakterystyczne odpowiadają strukturom krajobrazu (znanym również jako systemy krajobrazu). Jest zatem konieczne, w celu ich analizy, opisu i podkreślenia, aby przyjąć przekrojowe podejście, które najlepiej nadaje się do analizy czynników o charakterze przyrodniczym i/lub ludzkim i ich interakcji, stanowiących cechy charakterystyczne „określonego krajobrazu”.

Zobacz także: identyfikacja krajobrazów, Ocena krajobrazu

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, **Artykuł 1:** „'krajobraz' znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”; „'Ochrona krajobrazu' „ochrona krajobrazu” znaczy działania na rzecz zachowania i utrzymywania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych”; **Artykuł 6d:** „Każda ze Stron podejmie działania [...] na rzecz przeanalizowania ich [zaimek odnosi się do obszarów] charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, ust. II.2:** „Podstawowe etapy w procesie prowadzącym do działania na rzecz krajobrazu: [...] znajomość krajobrazu: identyfikacja, opis i ocena”.

Artykuł 2

Obszary podmiejskie

Obszary podmiejskie są dowodem niekontrolowanej ekspansji zabudowy czyli innymi słowy, procesu urbanizacji, który wykracza poza potrzebę przyjęcia nowej ludności, nowych działań ekonomicznych i nowej infrastruktury lub obiektów. W ogólnym ujęciu, wsiołom, miejscowościom i miastom towarzyszą obszary podmiejskie, które zazwyczaj wraz z terenami miejskimi i wiejskimi, stanowią komponenty „określonego krajobrazu”.

Na przestrzeni dziejów, obszary podmiejskie były jednocześnie wynikiem, jak i dowodem dynamicznie zachodzącego procesu urbanistycznego. W obecnej chwili, kwestia obszarów podmiejskich budzi obawy w związku z przyspieszeniem i zintensyfikowaniem procesu zmian ekonomicznych i społecznych na szerszą niż dotąd skalę w połączeniu z intensyfikacją

zmian krajobrazu.

Znajdujące się na obszarach miejskich krajobrazy w wielu przypadkach traktuje się jako zdegradowane. Powoduje to konieczność częstej organizacji badań i planowania pod kątem właśnie takich obszarów, nie tracąc z pola widzenia innych komponentów krajobrazu, a mianowicie obszarów miejskich i wiejskich.

Zobacz także: Obszar/terytorium, Wartość krajobrazów, Siły krajobrazu

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 2: „niniejsza konwencja stosuje się do całego terytorium Stron i obejmuje obszary przyrodnicze, wiejskie, miejskie i podmiejskie.”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Uwaga skupiona jest na terytorium jako całości, bez rozróżnienia na tereny miejskie, podmiejskie, wiejskie i naturalne, na obszary, które mogą być uznane za wyjątkowe, zwyczajne lub zdegradowane; nie ogranicza się do elementów kulturalnych, naturalnych i sztucznych: krajobraz tworzy całość, którego części składowe są postrzegane jednocześnie w ich wzajemnych relacjach”: „Niektóre tematy i problemy dotyczące rozwoju miast, które powinny być klasyfikowane wg poszczególnych cech różnych obszarów, mogą być przedmiotem szczegółowych instrukcji i przepisów oraz mogą być wymienione jako tematy do specjalnych badań krajobrazu: np. podejście miejskie, przedmieścia i strefy podmiejskie, liniowe związki między zabytkowymi centrami (zabudowa szeregowa) itd.”; **Glosariusz CEMAT:** „Obszary podmiejskie to obszary znajdujące się w fazie przejściowej z obszarów ściśle wiejskich do obszarów miejskich. Obszary te często stanowią bezpośrednie połączenie między obszarami miejskimi a wiejskimi i mogą ostatecznie przeobrazić się w obszary w pełni miejskie. Obszarami podmiejskimi są miejsca, w których ludzie stanowią kluczowy element: są to miejsca zamieszkałe przez ludzi. Większość obszarów podmiejskich mieszczą się na granicy ustanowionych obszarów miejskich, ale mogą także tworzyć klastry zabudowy mieszkaniowej w ramach krajobrazów wiejskich. Obszary podmiejskie są najczęściej produktem procesu suburbanizacji lub niekontrolowanego rozwoju miast.”; **Europejska Agencja Ochrony Środowiska, 2006 r., „Żywiotowe rozprzestrzenianie się miast w Europie – zignorowane wyzwanie”;** **Zaktualizowana typologia miasta i wsi - Rocznik regionalny Eurostat 2010 r.:** „Region [...] jest klasyfikowany jako: region z przewagą obszarów miejskich (PU), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 nie przekracza 15%, pośredni (IN), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 wynosi od 15% do 50%, region z przewagą obszarów wiejskich (PR), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 przekracza 50%”.

Artykuł 2

Obszary wiejskie

Obszary wiejskie cechuje niska gęstość zaludnienia oraz dominacja działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem. Obecnie nowopowstające obszary wiejskie charakteryzują się z kolei domami, działalnością turystyczną, obiektami o znacznych rozmiarach i produkcją energii odnawialnej.

Wielu mieszkańców miast uznaje obszary wiejskie za „wieś” w opozycji do miejscowości i miast, aczkolwiek gospodarkę prowadzoną w wielu obszarach wiejskich w szeregu przypadków warunkują decyzje ekonomiczne podejmowane w odległych miastach.

Krajobrazy wiejskie obejmują nie tylko obszary wiejskie, ale główne ich cechy związane są z strukturami krajobrazu tworzonymi i zarządzanymi przez systemy rolnictwa lub leśnictwa.

Polityka w obszarze krajobrazu powinna uwzględniać wzajemne oddziaływanie zachodzące między zróżnicowanymi obszarami miejskimi, podmiejskimi i wiejskimi, i brać pod uwagę aspiracje mieszkających tam osób.

Zobacz także: Obszar/terytorium

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 2: „niniejsza konwencja stosuje się do całego terytorium Stron i obejmuje obszary przyrodnicze, wiejskie, miejskie i podmiejskie.”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Uwaga skupiona jest na terytorium jako całości, bez rozróżnienia na tereny miejskie, podmiejskie, wiejskie i naturalne, na obszary, które mogą być uznane za wyjątkowe, zwyczajne [zachowana terminologia oryginału] lub zdegradowane; nie ogranicza się do elementów kulturalnych, naturalnych; i sztucznych: krajobraz tworzy całość, którego części składowe są postrzegane jednocześnie w ich wzajemnych relacjach”; **Glosariusz CEMAT:** „Obszary wiejskie są obszarami o niskiej gęstości zaludnienia i bez znaczących dużych miast. Wieś wiąże się z pewnymi formami krajobrazu i rodzajami użytkowania gruntów, w przypadku których rolnictwo i obszary naturalne odgrywają istotną rolę. Obszary wiejskie są w coraz bardziej zróżnicowane [zachowana pisownia oryginału] pod względem ich podstawy gospodarczej. Podczas gdy rolnictwo nadal pełni ważną funkcję na wielu obszarach wiejskich, to obecnie powstały inne źródła dochodu, takie jak agroturystyka, działalność produkcyjna na małą skalę, gospodarka mieszkaniowa (miejsce pobytu emerytów i rencistów), produkcja energii odnawialnej itp. Wiele obszarów wiejskich ma charakter wielofunkcyjny, a wiele z nich znajduje się pod wpływem ze strony obszarów metropolitalnych oraz dużych miast, co wynika z coraz lepszych możliwości transportowych i komunikacyjnych.”; **Rezolucja 128 (2002) Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Europy na temat problemów Europy:** „Lokalne gospodarki wielu obszarów wiejskich stały się wąskie i stosunkowo słabe, z nadmierną zależnością od decyzji gospodarczych podejmowanych w odległych miastach”; **Zaktualizowana typologia miasta i wsi - Rocznik regionalny Eurostatu z 2010 r.:** „Region [...] jest klasyfikowany jako: region z przewagą obszarów miejskich (PU), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 nie przekracza 15%, pośredni (IN), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 wynosi od 15% do 50%, region z przewagą obszarów wiejskich (PR), jeśli udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich LAU2 przekracza 50%.”.

Artykuł 5

Bezpośredni lub pośredni wpływ na krajobraz

Bezpośredni lub pośredni wpływ na krajobraz zarówno polityki dotyczącej krajobrazu, jak i sektorowej dotyczy nie tylko materialnych części krajobrazu (jego elementów i struktur), ale także ich postrzegania publicznego.

Wpływ na krajobraz, na który należy zwracać największą uwagę wchodzi w zakres celów jakości krajobrazu, którego osiągnięcie stanowi cel polityki lub działania. Każde wdrożone działanie lub realizacja polityki w sposób bezpośredni lub pośredni zmieniają krajobrazy.

Analiza wpływu jest konieczna nie tyle w związku z dążeniem do zmniejszenia lub wyeliminowania skutków uznanych za niekorzystne, ale raczej w celu określenia, w jaki sposób i w jakich warunkach wdrożenie działania lub polityki może w korzystny sposób przyczynić się do osiągnięcia celów jakości krajobrazu.

Badania wpływu lub oceny oddziaływania na środowisko rzadko kiedy pozwalają na opracowanie zaleceń lub instrukcji dotyczących celów jakości krajobrazu. Z drugiej strony, główne zasady strategicznej oceny programów i planów środowiskowych wymagają całościowego uwzględnienia całego krajobrazu, a zwłaszcza możliwość krajobrazu tolerowania planowanych zmian, w tym „drugorzędnych, skumulowanych, synergistycznych, krótko-, średnio- i długoterminowych, trwałych i okresowych, korzystnych i niekorzystnych skutków”.

Bezpośrednie oddziaływanie polityki wynika wprost z posunięć podjętych w celu wdrożenia

danego działania. Oddziaływanie może dotyczyć podstawowych elementów krajobrazu, tak jak ma to miejsce w przypadku, gdy polityka wydobywania minerałów wywiera bezpośredni wpływ na topografię miejsca i podłoże geologiczne. Wpływ może również dotyczyć bezpośrednio krajobrazu jako całości, na przykład poprzez politykę rewitalizacji miejskiej, która ma bezpośredni wpływ na jakość otoczenia.

Oddziaływanie pośrednie nie ma bezpośredniego związku z celami polityki. Dla przykładu, polityka zdrowia publicznego ma na celu wyeliminowanie komarów, które przenoszą choroby. Cel ten jest współdzielony z polityką turystyczną stawiającą na zapewnienie turystom komfortu w pewnych obszarach. W celu wyeliminowania komarów, w XX wieku osuszono szereg mokradł przekształcając wiele krajobrazów, szczególnie w rejonie Morza Śródziemnego.

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 5: „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego i własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, jak również z wszelką inną polityką, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Konieczne jest wprowadzenie standardów jakości krajobrazu (plany krajobrazu, plany zagospodarowania przestrzennego zawierające kwestie dotyczące krajobrazu, itp.) do badań wpływu w celu zapewnienia, że projekty są spójne z tymi standardami. [...]Warto byłoby zastosować zasady przewodnie SEA w celu oceny i weryfikacji planów zagospodarowania przestrzennego i planowania programów, gdyż taka ocena wymaga kompleksowej i całościowej analizy krajobrazu, a zwłaszcza jego zdolności do tolerowania planowanych zmian.”; **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko:** „Ocena oddziaływania na środowisko określa, opisuje i ocenia we właściwy sposób dla każdego indywidualnego przypadku i zgodnie z art. 4–12, bezpośrednie i pośrednie skutki przedsięwzięcia dla następujących elementów: (a) istot ludzkich, fauny i flory; (b) gleby, wód, powietrza, klimatu i krajobrazu; (c) dóbr materialnych i dziedzictwa kultury; (d) oddziaływania między elementami, o których mowa w lit. a), b) i c)”; **Załącznik 1 do dyrektywy 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko** wymaga uwzględnienia „wpływu wtórnego, skumulowanego, synergistycznego, krótko-, średnio- i długoterminowego, stałego i tymczasowego, pozytywnego i negatywnego”.

Artykuł 5

Wartość krajobrazów

Określenia „wartość” często używa się w odniesieniu do krajobrazów bez sprecyzowania jej znaczenia. Krajobraz zawiera w sobie różne wartości, czy ściśle mówiąc, systemy wartości, oczywiste lub wymagające wyróżnienia. W pewnych sytuacjach poszczególne wartości wchodzą ze sobą w konflikt.

Wartość gospodarczą krajobrazu rozumie się zwyczajowo w kategoriach pieniężnych obliczanych w ujęciu generowanych przepływów pieniężnych, a walory krajobrazu mogą mieć również wymiar niepieniężny w przypadku gdy czerpanie korzyści z krajobrazu nie wiąże się z przepływem środków pieniężnych. Krajobraz uznaje się w takiej sytuacji za dobro wspólne, z którego wszyscy powinni mieć możliwość swobodnego korzystania bez wpływu na jakość i dostępność krajobrazu.

Wartość krajobrazu może mieć wymiar gospodarczy, niezależnie od tego, czy wynika ona bezpośrednio z zadań związanych z jego ochroną, gospodarowaniem nim i jego planowaniem, czy też pośrednio poprzez udział krajobrazu w przemyśle turystycznym.

Krajobraz niesie w sobie również system **wartości społecznych**, co niekiedy wymaga podkreślenia poprzez działania podnoszące świadomość. Społeczne wartości krajobrazu wiążą się z jego znaczeniem dla jakości życia, zdrowia i wkładem w tworzenie kultur lokalnych. Krajobraz przedstawia zasadnicze znaczenie dla procedur partycypacji społecznej w zakresie opracowywania i wdrażania polityk w obszarze krajobrazu, tworząc wysoką „społeczną wartość dodaną”.

Europejska Konwencja Krajobrazowa poświęca wiele uwagi „**szczególnym wartościom**”, jakie ludzie przypisują krajobrazom. W praktyce, wartości te stanowią część fundamentów, na których opierają się cele jakości krajobrazu, a więc także polityki w zakresie krajobrazu. Należy zauważyć, że wartości społeczne nie są niezienne, a proces ich ewolucji kształtuje się nie tylko wraz z przekształcaniem się krajobrazów i sposobem postrzegania krajobrazów, ale także w wyniku (wdrażania) polityki w zakresie krajobrazu.

Krajobraz reprezentuje powyżej wspomniany trzeci system wartości w odniesieniu do **wartości dziedzictwa** jako „podstawowego komponentu europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego”. Krajobraz zachowuje namacalne lub symboliczne ślady historii lokalnej, regionalnej, narodowej i europejskiej. Na każdym poziomie ślady te świadczą o znacznym stopniu przenikania się kultur w Europie w związku ze wspólnotą europejskiej historii. Podkreślenie roli historycznej poprzez ochronę krajobrazu, gospodarowanie nim i jego planowanie przyczynia się do wypełnienia przez Europejczyków i do konsolidacji zasad założycielskich Rady Europy. W tym sensie krajobraz niesie także w sobie wartość europejskiej tożsamości.

Zobacz także: Obywatele/Ludność, której to dotyczy/zainteresowani aktorzy

Źródła: **Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1:** „'Ochrona krajobrazu' znaczy działania na rzecz zachowania i utrzymywania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych”; **Artykuł 6:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz podnoszenia świadomości społeczeństwa obywatelskiego, organizacji prywatnych i organów publicznych w zakresie wartości krajobrazów, ich roli i wprowadzanych w nich zmian”; „[...] nauki w szkołach i na uniwersytetach, która [...] obejmie wartości związane z krajobrazami”; „[...] dokonania oceny [...] zidentyfikowanych krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy”; **Konwencja z Faro:** „Uznając potrzebę umieszczania ludzi i wartości ludzkich w centrum poszerzonej i przekrojowej koncepcji dziedzictwa kulturowego”; „dziedzictwo kulturowe jest całokształtem zasobów odziedziczonych po przeszłości, którą ludzie identyfikują [...] jako odzwierciedlenie i wyrażanie nieustannie rozwijających się wartości, przekonań wiedzy i tradycji”; „Strony podejmą działania na rzecz [...] ustanowienia procesów na rzecz pojednania w celu sprawiedliwego rozwiązania sytuacji, w których różne wspólnoty wpisują do tego samego dziedzictwa kulturowego sprzeczne wartości” oraz „wykorzystywania wszystkich aspektów dziedzictwa kulturowego na rzecz [...] promowania celu w zakresie jakości we współczesnych elementach dodatkowych do środowiska bez powodowania zagrożenia dla jego wartości kulturowych”; **Obserwatorium Krajobrazu Katalonii:** „Estetyczna wartość krajobrazu: zdolność krajobrazu do przenoszenia pewnego poczucia piękna, w zależności od znaczenia i uznania kulturowego, jakich nabrął on na przestrzeni historii, a także wewnętrznej wartości kolorów, różnorodności, formy, proporcji, skali, struktury i jednolitości elementów kształtujących krajobraz”; „Historyczna wartość krajobrazu: Materialne lub niematerialne ślady działalności człowieka o znaczeniu aktualnym dla krajobrazu”; „Wartość krajobrazu dla poczucia tożsamości: Element krajobrazu lub krajobrazów jako całości o znaczącym znaczeniu symbolicznym lub tożsamościowym dla mieszkańców, którzy nawiązują z nim relacje przynależności lub identyfikują się z nim”; „Produkcyjna wartość krajobrazu: Zdolność krajobrazu do zapewniania świadczeń finansowych w efekcie przekształcania jego elementów w zasoby”; „Społeczna wartość krajobrazu: odnosi się do wykorzystania krajobrazu przez jednostkę lub grupę, czemu

towarzyszy zainteresowanie ze strony społeczności”; „Duchowa wartość krajobrazu: Charakter krajobrazu lub krajobrazów w ich całokształcie związanym z religijnymi i duchowymi praktykami i wierzeniami”; **Szkockie Dziedzictwo Przyrodnicze:** „Wytrzymałość krajobrazu: zdolność krajobrazu do dostosowania się do zmian na różną skalę lub do określonego typu rozwoju. Wytrzymałość odzwierciedla wrażliwość krajobrazu na rodzaj zmian oraz wartość przypisaną do krajobrazu, a zatem zależy od osądów w odniesieniu do potrzeby utrzymania cech charakterystycznych krajobrazu i akceptacji ich utraty”; „Stan i wartość [krajobrazu] są odrębnymi zagadnieniami: niektóre krajobrazy w złym stanie mogą być nadal wysoko oceniane”; **Wikipedia:** „dobro publiczne – dobro, charakteryzujące się tym, że nie ma możliwości wyłączenia go z konsumpcji oraz jednocześnie nie jest ono konkurencyjne w konsumpcji w tym sensie, że osoby nie mogą być skutecznie wykluczone z jego konsumpcji, a jego konsumpcja przez jedną osobę nie zmniejsza dostępności dobra dla innych. Przykłady dóbr publicznych obejmują świeże powietrze, wiedzę, latarnie morskie, obronę narodową, systemy kontroli przeciwpowodziowej i oświetlenie uliczne”.

Artykuły 5, 6a

Podnoszenie świadomości - Uczestnictwo - Konsultacja

W przypadku gdy poruszane są kwestie krajobrazu, *Europejska Konwencja Krajobrazowa* na centralnym miejscu stawia obywateli. Przewiduje ona w związku z tym trzy rodzaje relacji pomiędzy ludnością a odpowiedzialnymi organami władzy publicznej.

Podnoszenie świadomości jest „odgórnie” przebiegającym procesem relacji, w którym organy władzy publicznej przekazują obywatelom, władzom lokalnym i/lub osobom prywatnym informacje o krajobrazie nabyte między innymi w trakcie działań identyfikacji krajobrazu, jego charakterystyki i oceny. Podniesienie poziomu świadomości nie odnosi się wyłącznie do aspektów technicznych, ale dotyczy także wartości krajobrazów, ich roli i zmian. Niezbędny jest łatwy i bezpłatny dostęp do wszystkich odpowiednich informacji.

Konsultacje stanowią „oddolnie” przebiegający proces relacji, w którym organy władzy zasięgają opinii publicznej w sprawie polityk w zakresie krajobrazu lub działań podjętych w kontekście ochrony krajobrazu, gospodarowania nim i jego planowania.

Uczestnictwo stanowi „poziomo” przebiegający proces relacji opartej na dialogu między organami władzy a ludnością, w ramach którego organy władzy angażują się w opracowywanie i wdrażanie polityk w zakresie krajobrazu.

Zobacz także: Obywatele/Ludność, której to dotyczy/Zainteresowani aktorzy

Źródła: **Europejska Konwencja Krajobrazu, Preambuła:** „Pragnąc odpowiedzieć na życzenie społeczeństwa pragnącego cieszyć się krajobrazami o wysokiej jakości i pełnić aktywną rolę w kształtowaniu krajobrazów”; **Artykuł 5** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: ustanowienia procedur udziału ogółu społeczeństwa, organów lokalnych i regionalnych oraz innych stron zainteresowanych zdefiniowaniem i wdrożeniem polityki w zakresie krajobrazu [...]”; **Artykuł 6:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz: podniesienia świadomości społeczeństwa obywatelskiego, organizacji prywatnych i organów publicznych w zakresie wartości krajobrazów, ich roli i wprowadzanych w nich zmian”; „[...] dokonania oceny [...] zidentyfikowanych krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy”; oraz „zdefiniowania celów jakości krajobrazu dla zidentyfikowanych i ocenionych krajobrazów, po przeprowadzeniu konsultacji społecznych”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Aktywne zaangażowanie społeczeństwa oznacza, że specjalistyczna wiedza powinna być dostępna dla wszystkich, to znaczy powinna być łatwo dostępna, uporządkowana i przedstawiona w sposób zrozumiały nawet przez nie-

specjalistów”.

Artykuł 6a

Rola krajobrazu

Europejska Konwencja Krajobrazowa nie uznaje krajobrazu za strukturę utworzoną i istniejącą niezależnie od społeczeństwa. Preambuła *Konwencji* określa role przypisane krajobrazowi, szczególnie w przypadku „konsolidacji tożsamości europejskiej”.

Zasadniczo krajobraz jako kluczowy element dobrobytu indywidualnego i społecznego przyczynia się zasadniczo do poczucia spełnienia ludzi. W szczególności, krajobraz ma odegrać istotną rolę w budowaniu jakości życia ludności, wspierać optymalne korzystanie z (zasad) demokracji, a zasoby krajobrazowe mają stanowić zachętę do podejmowania aktywności gospodarczej.

Zobacz także: Podnoszenie świadomości - Uczestnictwo - Konsultacje, Wartość krajobrazów

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazu, Preambuła:

„Krajobraz przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych oraz [...] jest on podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, przyczyniając się do dobrobytu ludzi i konsolidacji europejskiej tożsamości”; **Artykuł 6a:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz podnoszenia świadomości społeczeństwa obywatelskiego, organizacji prywatnych i organów publicznych w zakresie wartości krajobrazów, ich roli i wprowadzanych w nich zmian”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Niektóre elementy naturalne i/lub historyczne miejsc mogą być obdarzone szczególną uwagą w celu zachowania ich specyficznej roli, zwłaszcza znaczenia historycznego i potencjału środowiskowego”.

Artykuł 6c

Identyfikacja krajobrazów

Znajomość krajobrazów jest warunkiem wstępnym każdej polityki w zakresie krajobrazu. Pierwszy krok w ramach tego zadania polega na zidentyfikowaniu krajobrazów. Identyfikacja „określonego krajobrazu” zakłada na przykład jego jednoznaczną identyfikację i określenie zarysu odpowiadającego „obszarowi”, co może być niejasne, po drugie natomiast określone krajobrazowi należy przypisać nazwę. Innymi słowy, krajobraz można identyfikować na różnych mapach wykorzystywanych do podkreślenia ogólnych zasad, strategii i „tendencji polityk w zakresie krajobrazu”.

Do „określonego krajobrazu” przypisuje się konkretną nazwę, która określa krajobraz w połączeniu z jego zarysem. W niektórych krajach nazwa odzwierciedla postrzegane przez ludność „powiązania z miejscem” i kategorię, w której można umieścić dany krajobraz.

W obrębie krajobrazu występują określone cechy. Poprzez określenie charakteru krajobrazu, czy to w sferze biofizycznej, czy też pod względem postrzegania i reprezentacji społecznych, możliwe jest zarówno scharakteryzowanie „określonego krajobrazu”, jak i określenie jego zarysu.

Wspomniany „określony krajobraz” jest unikalny i służy jako podstawa dla ustanawiania celów jakości krajobrazu.

Możliwe jest dołączenie go dowolnej liczby typów lub kategorii krajobrazów, tym niemniej

każdy „określony krajobraz” przedstawia zestaw wyróżniających go interaktywnych cech. Posiada on zarówno charakter materialny - formy przestrzenne i ich aspekty – jak i niematerialne – wyjątkowy sposób, w jaki jest postrzegany przez ludność - a także cechy względne przejawiające się w postaci interakcji zachodzących między czynnikami przyrodniczymi a ludzkimi oraz w obrębie grupy czynników przyrodniczych oraz czynników ludzkich.

Zobacz także: Ocena krajobrazu, Charakterystyka/charakterystyka krajobrazu

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 1: „'krajobraz' znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”; „'Cel jakości krajobrazu' znaczy, w przypadku określonego krajobrazu, sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego je krajobrazu”; „'Ochrona krajobrazu' znaczy działania na rzecz zachowania i utrzymywania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych”; **Artykuł 6c:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz [...] zidentyfikowania swoich własnych krajobrazów [...]; [...] dokonania oceny tak zidentyfikowanych krajobrazów”; **Wytoczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Identyfikacja, opis i ocena krajobrazu stanowią etap wstępny każdej polityki krajobrazowej”; „Termin ten [identyfikacja] nie powinien być interpretowany w sposób uproszczony, ani ograniczać się do spisu krajobrazów, ale powinien być powiązany z określeniem standardów jakości krajobrazu”; **Les territoires paysagers de Wallonie [Krajobrazy wiejskie Walonii]:** „W tych przypadkach granice nie odpowiadają widocznemu horyzontowi, a granica kartograficzna jest niejasna, stanowi pas przejściowy, a nie dokładną linię konturu lub demarkacji wykorzystania gruntów [...] wybrane nazwy utworzono na podstawie najbardziej znanych cech krajobrazu w dążeniu do powiązania każdej nazwy z określanym przez nią obszarem”; **Obserwatorium Krajobrazu Katalonii:** „Jednostka Krajobrazu: Część terytorium charakteryzująca się specyficzną kombinacją elementów krajobrazu o charakterze środowiskowym, kulturowym, percepcyjnym i symbolicznym oraz wyraźnie rozpoznawalnej dynamice prowadzącej do indywidualności wyróżniającej się od reszty terytorium”; „Krajobrazom powinny być nadawane nazwy zwarte, jednoznaczne, precyzyjne, znaczące i wyrażające tożsamość terytorium, na którym się znajdują. Nazwy jednostek krajobrazu powinny zawsze opierać się na nazwach miejsc. Nazwy miejsc stanowią fundamentalną kulturową ekspresję krajobrazu, z niezwykłą przenikliwością wyrażającą tożsamość określonego obszaru”, „Banalizacja krajobrazu: Proces, w którym krajobraz ztraca swoją naturalną, kulturową lub symboliczną wyjątkowość lub przestaje być interesujący”, **Agencja Terenów Wiejskich/ Szkockie Dziedzictwo Przyrodnicze:** „Charakter krajobrazu: wyraźny i rozpoznawalny układ elementów, które konsekwentnie występują w określonym typie krajobrazu”.

Artykuł 6c

Siły napędowe, presje, zmiany

Krajobrazy w bardzo ścisły sposób wiążą się z terytoriami i ich mieszkańcami. Stąd, nie są stabilne pod względem przestrzeni i czasu. Ulegają zmianom, a ich stan i wygląd są tymczasowe; zmieniają się nieustannie pod wpływem przyrodniczych i/lub społecznych **sił napędowych**.

Siły napędowe z jednej strony pobudzają proces, podczas którego zachodzi ustawiczna zmiana rzeczywistości materialnej terytorium i zmienia się sposób jego postrzegania przez ludność, z drugiej natomiast czerpią z niego dynamikę. Siły pochodzenia ludzkiego stały się obecnie potężniejsze, szybsze i bardziej rozbudowane niż kiedykolwiek, zwłaszcza w porównaniu do sił przyrody.

Głównym celem, jaki przyświeca badaniu wspomnianych sił napędowych jest zidentyfikowanie sił przyczyniających się do osiągnięcia celów jakości krajobrazu; sił, które nie mają na niego wpływu, oraz tych, które im przeciwdziałają.

Presja to siła, zazwyczaj pochodzenia ludzkiego, która może bezpośrednio lub pośrednio spowodować niekorzystną zmianę, a mianowicie degradację krajobrazu.

Skutki presji na krajobraz są możliwe do uniknięcia. Jednym z celów polityki w zakresie krajobrazu jest zmniejszenie, wyrównanie lub wyeliminowanie presji na krajobraz, tak aby możliwe było osiągnięcie w jak największym stopniu jakości krajobrazu.

Odnosząc się do **zmian** krajobrazowych, mamy na myśli formę rozwoju, która powoduje drastyczne zmiany, a nawet pojawienie się nowych struktur krajobrazowych w miejsce dotychczasowych. W takich przypadkach konkretne krajobrazy odpowiadają nowym typom krajobrazu.

Ostatnie lata przyniosły w Europie zmiany krajobrazu dotyczące przede wszystkim sztucznych zmian gruntów, głównie w wyniku żywiołowego rozprzestrzenienia się miast, malejącego arealu wykorzystywanego do celów rolniczych w połączeniu ze zwiększaniem się obszarów „przyrodniczych” (terenów leśnych, wrzosowisk, ugorów), zwiększania się obszarów łąk zaoranych, rozwoju turystyki i wprowadzenia nowej metody produkcji energii.

Nie wszystkie zmiany krajobrazu są równoznaczne z degradacją. W efekcie wdrażania właściwych polityk w zakresie krajobrazu rysują się korzystne zmiany.

Zobacz także: Monitorowanie zmian

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazu, **Preambuła:** „Uważając, że coraz to nowe wydarzenia w rolnictwie, leśnictwie, technikach produkcji przemysłowej i wydobywczej, jak również w planowaniu regionalnym i miejskim, w transporcie, infrastrukturze, w turystyce i rekreacji oraz - na poziomie bardziej ogólnym - że zmiany w gospodarce światowej, w wielu przypadkach przyspieszają przekształcanie krajobrazów”; **Artykuł 6a:** „Każda ze Stron podejmie działania na rzecz podnoszenia świadomości społeczeństwa obywatelskiego, organizacji prywatnych i organów publicznych w zakresie wartości krajobrazów, ich roli i wprowadzanych w nich zmian”; **Artykuł 6c:** „w celu podniesienia wiedzy o jej krajobrazach, każda ze Stron podejmie działania na rzecz: [...] przeanalizowania ich charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Wiedza na temat krajobrazu powinna być opracowywana zgodnie z procesami identyfikacji, opisu i oceny, który obejmuje, [...] badanie procesów rozwojowych i podkreślanie przeszłości, teraźniejszości i przewidywanie związanych z czasem sił spowodowanych przez czynnik ludzki lub naturalny oraz określenie możliwych obciążeń i zagrożeń wobec krajobrazów”; **Deklaracja z Evory w sprawie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, Rada Europy, 20-21 października 2011 r.:** „Krajobraz odzwierciedla zmieniające się procesy różnych modeli ekonomicznych i społecznych, które stały się udziałem ludzkości w związku z polityką uprzemysłowienia, polityką rolnictwa i polityką miejską, politykami sektorowymi, takimi jak polityki dotyczące turystyki i robót publicznych (zwłaszcza w zakresie sieci infrastrukturalnych), energii itp. Wskutek spowodowanych przez człowieka procesów przyspiesza dynamika zmiany środowiska, zwłaszcza w porównaniu z procesami przyrodniczymi, a jednocześnie zmienia się również skala i typ zmiany, która wykorzystuje coraz więcej zasobów i upraszcza złożoność i charakter krajobrazu”; **Obserwatorium Krajobrazu Katalonii:** „Dynamika krajobrazu: działalność przyrodnicza i ludzka oraz procesy kształtujące obecną konfigurację krajobrazu”; **Perspektywy upraw i wpływ na środowisko,** Eurostat, 1999 r.; **Żywiołowe rozprzestrzenienie się miast w Europie – zignorowane wyzwanie, raport Europejskiej Agencji Ochrony Środowiska, 2006 r.;** **Leśnictwo w UE i na świecie, Portret statystyczny,** Eurostat, 2011 r.

Artykuł 6c

Monitorowanie zmian

Wszystkie polityki krajobrazowe powinny określać cele w oparciu o wiedzę o danym krajobrazie. Wiedza dotyczy nie tylko materialnych, ale i społecznych i kulturowych aspektów krajobrazów, a także „przekształcających je sił i presji”.

Polityka w zakresie krajobrazu nie powinna ograniczać się wyłącznie do monitorowania i oceny efektów działań podjętych na rzecz celów jakości krajobrazu, będących czynnikiem ludzkim, ale także monitorować skutki zmian czynników przyrodniczych i kulturowych.

Należy zauważyć, że aspiracje ludności w odniesieniu do krajobrazu ulegają zmianie także pod wpływem ochrony krajobrazu, gospodarowania nim i jego planowania, jak również ze względu na zmieniające się wartości społeczne i kulturowe społeczeństwa. Monitorowanie i ocena są więc ciągłym i dynamicznym procesem trwale towarzyszącym polityce w zakresie krajobrazu.

Monitorowanie i ocena mogą korzystać ze wskaźników krajobrazu, pod warunkiem że wskaźniki te dotyczą nie tylko materialnych, ale i niematerialnych aspektów krajobrazu. Wskaźniki takie mogą być również przydatne do monitorowania i oceny szeregu polityk sektorowych.

Zobacz także: Obserwatoria krajobrazu, Zmiany

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 6c: „Każda ze Stron zobowiązuje się [...] do zapoznania się ze zmianami [swoich krajobrazów]”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Wszystkie działania podjęte w celu określenia, wdrożenia i monitorowania polityki krajobrazowej powinny być poprzedzone i powiązane z procedurami uczestnictwa obywateli i innych zainteresowanych, w celu umożliwienia im odgrywania aktywnej roli w formułowaniu, realizacji i monitorowaniu standardów jakości krajobrazu”; **Obserwatorium Krajobrazu Katalonii:** „Wskaźnik krajobrazu: element ilościowy lub jakościowy pozwalający na ocenę i systematyczne monitorowanie ewolucji i stanu krajobrazu, zadowolenia ludzi z ich krajobrazu oraz skuteczności publicznych i prywatnych inicjatyw na rzecz jego poprawy”.

Artykuł 6c

Ocena krajobrazu

Poznanie krajobrazów wymaga zbadania ich położenia, zakresu i charakterystycznych cech materialnych, uzupełnionych o badanie niematerialnych aspektów krajobrazu, a mianowicie ich cech, które są wynikiem postrzegania przez opinię publiczną i przedstawicielstwa społeczne. Celem oceny krajobrazu jest podkreślenie „szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy”.

Cechy krajobrazów odpowiadają różnym systemom wartości i różnym modelom krajobrazowym, które mogą być komplementarne lub w niektórych przypadkach sprzeczne. Wspomniane systemy wartości i odpowiadające im modele krajobrazu zostały „przypisane [krajobrazom] przez strony i ludność, których to dotyczy”. Są one szczególnie podkreślane w momencie udziału czynnika społecznego w procesie zarządzania wiedzą.

Ocena krajobrazu nie ma na celu klasyfikacji krajobrazów, ani ustanowienia hierarchii między różnymi krajobrazami. W praktyce każdy krajobraz, niezależnie od tego, czy jest uznany za wyjątkowy, pospolity czy zdegradowany, musi być przedmiotem równego traktowania w polityce w zakresie krajobrazu.

Identyfikacja charakterystyka i ocena krajobrazu stanowią podstawę opracowywania celów

jakości krajobrazu. W proces przeprowadzenia takiej oceny należy więc włączyć strony i ludność, których to dotyczy, nie ograniczając się wyłącznie do udziału ekspertów w dziedzinie oceny krajobrazu i operacji.

Zobacz także: Identyfikacja krajobrazów, Cechy/charakterystyka krajobrazu

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 6c: „Kaźda ze stron podejmie działania na rzecz [...] dokonania oceny [...] zidentyfikowanych krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Termin „identyfikacja” należy zatem rozumieć w szerokim znaczeniu, jako wyraz tego wstępnego wymogu; składa się on z fazy rozumienia i analizy specyficznych cech (opis) oraz fazy identyfikacji problemu jakości (ocena), różnego w zależności od złożoności sytuacji i standardów”.

Artykuł 6c

Obserwatoria krajobrazu, ośrodki krajobrazowe

W Europejskiej Konwencji Krajobrazowej uwzględniono proces nieustannej zmiany krajobrazów zachodzący pod wpływem „coraz to nowych wydarzeń w rolnictwie, leśnictwie, technikach produkcji przemysłowej i wydobywczej, jak również w planowaniu regionalnym i miejskim, w transporcie, infrastrukturze, w turystyce i rekreacji oraz - na poziomie bardziej ogólnym - zmian w gospodarce światowej”. Dlatego też podjęto działania na rzecz „przeanalizowania ... przekształcających je sił i presji [i] odnotowania zmian”.

W tym celu właściwe może okazać się uruchomienie programów krajobrazowych, utworzenie obserwatoriów, ośrodków lub instytutów, co umożliwi taką obserwację na podstawie odpowiednich protokołów badawczych i uwzględni wykorzystanie różnego rodzajów wskaźników. Celem tych obserwatoriów, ośrodków i instytutów jest gromadzenie i wymiana informacji dotyczących polityk i doświadczeń związanych z krajobrazem, a także opracowanie narzędzi lub innych inicjatyw na rzecz wdrożenia i monitorowania polityk w zakresie krajobrazu.

Obserwatorium krajobrazowe, ośrodek lub instytut jest narzędziem służącym polityce w zakresie krajobrazu; kompetencje takie mogą przysługiwać określonymu organowi. Organy władzy publicznej, instytucje naukowe lub organizacje pozarządowe mogą rozpocząć proces jego tworzenia. Może podlegać on zarządowi określonych grup, w których skład wejdą organy władzy publicznej, instytucje naukowe i organizacje pozarządowe.

Zobacz także: Zmiany, Monitorowanie zmian

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Preambuła: „Uważając, że coraz to nowe wydarzenia w rolnictwie, leśnictwie, technikach produkcji przemysłowej i wydobywczej, jak również w planowaniu regionalnym i miejskim, w transporcie, infrastrukturze, w turystyce i rekreacji oraz - na poziomie bardziej ogólnym - że zmiany w gospodarce światowej, w wielu przypadkach przyspieszają przekształcanie krajobrazów”; **Artykuł 6:** „Kaźda ze Stron podejmie działania na rzecz: przeanalizowania [...] przekształcających je [krajobrazy] sił i presji; [oraz] odnotowywania zmian”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „10. Obserwatoria, ośrodki lub instytuty – Dynamiczne siły skupione wokół współczesnych krajobrazów i szereg problemów związanych z ochroną, zarządzaniem i planowaniem krajobrazu wymagają ciągłej obserwacji oraz forum wymiany informacji; tworzenie obserwatoriów krajobrazu, ośrodków i instytutów może okazać się przydatne do tego celu. Takie obserwatoria, ośrodki i instytuty pozwolą na obserwację na podstawie odpowiednich protokołów badawczych wykorzystujących szereg wskaźników; pozwolą także na gromadzenie i wymianę informacji na temat polityki i doświadczenia. Mogą

być niezależne lub stanowić część większego systemu obserwacji.

Obserwatoria krajobrazu, centra lub instytuty mogą być tworzone na różnych szczeblach - lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym - wykorzystując powiązane systemy obserwacji i stwarzając okazję do nieustannej wymiany wiedzy. Dzięki tym instytucjom, powinno być możliwe:

- opisanie stanu krajobrazu w określonym czasie;
- wymiana informacji i doświadczeń na temat polityki w zakresie ochrony, zarządzania i planowania, udziału społeczeństwa i realizacji na różnych poziomach;
- wykorzystywanie i, w razie potrzeby, zestawianie historycznych dokumentów dotyczących krajobrazu, które mogą być przydatne, w celu ustalenia, jak rozwijały się krajobrazy, których dotyczy postępowanie (archiwum, tekst, zdjęcia, itp.);
- opracowanie wskaźników ilościowych i jakościowych do oceny skuteczności polityki krajobrazowej;
- dostarczanie danych prowadzących do zrozumienia trendów i prognoz lub przyszłych scenariuszy.

Wymiana informacji i doświadczeń między państwami, regionami i wspólnotami terytorialnymi, która ma miejsce, powinna być przykładowa i powinna być wpisana w kontekst polityczny, społeczny, ekologiczny i kulturowy pierwotnego krajobrazu.

Wybór składu obserwatoriów jest sprawą zainteresowanych organów administracji, ale powinien umożliwiać współpracę pomiędzy naukowcami, specjalistami i technikami z władz publicznych i społeczeństwa.”

Obserwatorium Krajobrazu Katalonii „jest organem doradczym rządu Katalonii i w ogólnym ujęciu obywateli Katalonii w sprawach krajobrazu. Ośrodek powstał w związku z potrzebą prowadzenia badań krajobrazu, tworzenia propozycji i uwrażliwienia społeczeństwa katalońskiego na potrzebę udoskonalenia ochrony katalońskiego krajobrazu, gospodarowania nim i jego planowania w ramach zrównoważonego rozwoju”;

Obserwatorium Krajobrazu Kornwalii (Wielka Brytania): „jest projektem badawczym na rzecz zrozumienia i wdrożenia idei uznania wartości krajobrazu jako atutu pomocnego w procesie integracji dzieci i młodzieży z ich, zdegradowanym obszarem; oraz w zabezpieczeniu dostępu do ich praw socjalnych”;

Obserwatorium Krajobrazu Doliny Brenty (Włochy) „stanowi eksperymentalny projekt na rzecz rozwijania różnych form wiedzy dotyczących tego konkretnego krajobrazu. Projekt powstał dzięki współpracy podjętej między regionem Wenecji - Wydziałem Planowania Przestrzennego Miast i Krajobrazu, Uniwersytetem w Padwie i Instytutem Architektury Uniwersytetu w Wenecji [Università Iuav di Venezia]. Badania naukowe, działania na rzecz podnoszenia świadomości i uczestnictwa prowadzi się przy wsparciu portalu internetowego wykorzystującego szereg instrumentów interaktywnej komunikacji między ludźmi i instytucjami na rzecz optymalizacji zarządzania dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym”;

Założeniu **Fotograficznego Obserwatorium Krajobrazu „Observatoire photographé du paysage”** przyświecał cel: „stworzenia zbioru zdjęć umożliwiających badanie mechanizmów i czynników związanych ze zmianą przestrzenną oraz badanie roli poszczególnych podmiotów przyczyniających się do zmian w ramach nadania właściwego kierunku procesowi kształtowania krajobrazu”

Artykuł 6e

Zasada subsydiarności

Zgodnie z zasadą subsydiarności, decyzje i działania należy podejmować na poziomie

najwłaściwszym z punktu widzenia określania i wdrażania polityk, w tym polityk w zakresie krajobrazu.

Pomocniczość określa się jako zorientowaną oddolnie w momencie, gdy decyzje zapadają na poziomie najbardziej zbliżonym do obywateli, a mianowicie na poziomie lokalnym. Orientacja w stronę wyższych szczebli występuje, gdy decyzja zostanie powierzona wyższej instancji władzy, której zrozumienie kwestii i wdrażanie rozwiązań jest najbardziej odpowiednie.

W odniesieniu do podejmowania optymalnych decyzji przez organy władz najwyższego szczebla, zasada subsydiarności nie definiuje skali wartościowania decyzji. Zasada określa optymalny poziom istotności dla podjęcia decyzji, a mianowicie najwłaściwszy szczebel administracyjny. W odniesieniu do prowadzenia działań związanych z krajobrazami za najbardziej odpowiedni można uznać poziom „określonych krajobrazów”, ponieważ to właśnie na tym poziomie należy ustalić cele jakości krajobrazu.

Ponadto, w myśl zasady subsydiarności, w przypadku niemożności przeprowadzenia planowanego działania w zadowalający sposób na poziomie lokalnym, należy to zrobić na wyższym poziomie administracyjnym. Zasada subsydiarności opiera się na zarządzaniu wielopoziomowym, niezbędnym dla prowadzenia dobrej polityki w zakresie krajobrazu i często uważa się ją za czwarty filar zrównoważonego rozwoju.

Zobacz także: Właściwe organy władzy, współpraca europejska, Zainteresowane strony, Otoczenie ludzi

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, Artykuł 4: „Każda ze Stron wdroży niniejszą konwencję, a zwłaszcza jej Artykuły 5 i 6, według jej własnego podziału władzy, zgodnie z jej zasadami konstytucyjnymi i organizacją administracyjną oraz poszanowaniem zasady subsydiarności”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Kompetencje powinny być przypisane na różnych poziomach administracyjnych, zgodnie z zasadą subsydiarności, która wymaga, aby działania były podejmowane tak blisko mieszkańców, jak to możliwe. Natomiast wyższe poziomy administracyjne mogą podjąć zadania związane z doradztwem i koordynacją w miejscach, gdzie nie są one rozpatrywane na szczeblu lokalnym (np. doradztwo, koordynacja, specjalistyczne bazy danych, krajowa i regionalna polityka oraz instrumenty planowania, itp.) lub, gdzie prowadziłoby to do większej wydajności”; **Glosariusz CEMAT:** „Szczegółowe administracyjne dotyczą jednostek terytorialnych/administracyjnych, w których ustanowiona jest administracja publiczna niezależnie od istnienia bądź braku mianowanych organów na odpowiednich szczeblach. W różnych państwach europejskich na ogół funkcjonują trzy szczeble administracyjne. Organy administracji państwowej i zdecentralizowanej (regionalnej, komunalnej) najczęściej współistnieją na różnych szczeblach. Tam, gdzie różne szczeble administracyjne zależą od pojedynczego szczebla rządowego (organu mianowanego), są one na ogół zorganizowane hierarchicznie”; **Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, Artykuł 5:** „W dziedzinach, które nie należą do jej kompetencji wyłącznej, Wspólnota podejmuje działania, zgodnie z zasadą subsydiarności, tylko wówczas i tylko w takim zakresie, w jakim cele proponowanych działań nie mogą być osiągnięte w sposób wystarczający przez Państwa Członkowskie, natomiast z uwagi na rozmiary lub skutki proponowanych działań możliwe jest lepsze ich osiągnięcie na poziomie Wspólnoty”.

Artykuły 7, 8, 9, 11

Współpraca europejska

Krajobraz jako obszar „postrzegany przez ludzi” bardzo rzadko pokrywa się z zakresami kompetencji administracyjnych poszczególnych organów władzy publicznej. W Europejskiej Konwencji Krajobrazowej uwzględniono ciągłość krajobrazów, a także fakt, że „celem Rady

Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady, stanowiące ich wspólne dziedzictwo”. W tym duchu Rozdział III *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* poświęcony jest całkowicie współpracy europejskiej.

Współpraca transgraniczna, czyli prowadzona między organami władzy publicznej na szczeblu lokalnym, regionalnym lub krajowym w krajach ościennych ma charakter „sąsiedzki” i dąży do ochrony, zagospodarowania i planowania wspólnego krajobrazu rozciągającego się ponad granicami w jego geograficznej i społecznej rzeczywistości. Do podjęcia współpracy transgranicznej w szczególny sposób wzywa *Europejska Konwencja Krajobrazowa*.

Europejska Konwencja Krajobrazowa przyniosła silny impuls do rozwoju współpracy między organami władzy publicznej a społeczeństwem obywatelskim (obywatelami, organizacjami pozarządowymi, osobami prywatnymi). Współpraca ta jest logiczną konsekwencją wdrożenia *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*. W praktyce wszystkie zainteresowane strony uczestniczą w procesie określania i oceny krajobrazów, opracowywania celów jakości krajobrazu oraz w opracowywaniu i wdrażaniu polityk w zakresie krajobrazu. Ich zaangażowanie w całym procesie w oczywisty sposób obejmuje także ścisłą współpracę przy podejmowaniu działań.

Transgraniczne programy krajobrazowe, obserwatoria, ośrodki lub instytuty zapewniają korzyści dwójakiego rodzaju, promują bowiem ochronę, gospodarkę i planowanie transgranicznych krajobrazów, z drugiej natomiast strony intensyfikują wymianę doświadczeń i metodologii w skali odpowiadającej rzeczywistości krajobrazowej na określonym obszarze. Powstawanie sieci sprzyjałoby prowadzeniu wymiany nie tylko między poszczególnymi krajami, lecz również między organami władzy publicznej, instytucjami naukowymi i organizacjami pozarządowymi.

W ujęciu *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* krajobraz nie jest ograniczony zakresami kompetencji ministerialnych, decyzywnością poszczególnych szczebli administracyjnych, dyscyplinami naukowymi, sektorami zawodowymi, obszarami działania organizacji rządowych i pozarządowych oraz ramami społeczeństwa obywatelskiego. Współpraca może zatem przebiegać w ramach urzędów, między dyscyplinami naukowymi, specjalistami z różnych sektorów zawodowych, mieszkańcami Europy.

Wymiana doświadczeń i informacji

W celu sprawnej realizacji tej współpracy, *Europejska Konwencja Krajobrazowa* przewiduje wymianę doświadczeń i informacji. Jedną z najważniejszych innowacji wprowadzonych przez *Konwencję* jest podniesienie świadomości ludzi, że krajobrazy w całej Europie łączy wspólna podstawa lub mają one wspólną genezę historyczną i geograficzną, a obecnie stoją w obliczu tych samych wyzwań.

Europejska Konwencja Krajobrazowa ustanawia zasadę wspólnego pozyskiwania i przepływu informacji, aby „odpowiedzieć na życzenie społeczeństwa pragnącego cieszyć się krajobrazami o wysokiej jakości i pełnić aktywną rolę w kształtowaniu krajobrazów”. Różnorodność uwarunkowań lokalnych, specyficznych dla danego obszaru i sytuacji społecznej doprowadziła do niezwyklej różnorodności krajobrazów, z których jednak każdy należy do wspólnego dziedzictwa europejskiego.

Na przestrzeni całej Europy funkcjonuje szeroki zakres teorii, metodologii i doświadczeń. Porozumienie w sprawie informacji, metodologii i teorii stanowi źródło do prowadzenia rozważań i ożywia toczące się dyskusje. Wymiana taka może przebiegać za pośrednictwem warsztatów, sieci (uniwersytetów, europejskich organizacji pozarządowych). Na tym właśnie polega rola Systemu Informacji o *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* Rady Europy.

Zobacz także: Zasada subsydiarności, właściwe organy, strony, których to dotyczy/zainteresowani aktorzy

Źródła: Europejska Konwencja Krajobrazowa, **Artykuł 6:** „Procedury identyfikacji i oceny krajobrazu będą ukierunkowane poprzez [...] wymianę doświadczeń i metodologii”; **Artykuł 7:** „Strony podejmą działania na rzecz współpracy w zakresie uwzględniania krajobrazowego wymiaru polityki i programów międzynarodowych oraz na rzecz, tam gdzie jest to stosowne, włączenia do nich problematyki dotyczącej krajobrazu”; **Artykuł 8:** „Strony podejmą działania na rzecz współpracy w celu zwiększenia skuteczności środków powziętych na mocy innych artykułów niniejszej konwencji, a w szczególności [...] świadczenia wzajemnej pomocy naukowo-technicznej w sprawach dotyczących krajobrazu na drodze porozumień oraz wymiany informacji i wyników projektów badawczych [...] promowania wymiany specjalistów w dziedzinie krajobrazu, w szczególności dla potrzeb szkolenia i informacji; [...] wymiany informacji w zakresie wszystkich spraw objętych postanowieniami niniejszej konwencji”; **Artykuł 9:** „Strony będą zachęcać do współpracy transgranicznej na szczeblu regionalnym i lokalnym, a tam, gdzie zachodzi potrzeba, przygotują i wdrożą wspólne programy dotyczące krajobrazu”; **Artykuł 11:** „Wnioski [o przyznanie Nagrody Krajobrazowej Rady Europy] mogą składać lokalne i regionalne organy transgraniczne lub ugrupowania lokalnych i regionalnych organów transgranicznych, pod warunkiem że rozważany krajobraz znajduje się pod ich wspólnym zarządem.”; **Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej:** „Współpraca transgraniczna jest możliwa nie tylko między sąsiednimi państwami, ale także sąsiadującymi regionami i społecznościami, w obrębie jednego kraju, który posiada różne strategie dotyczące krajobrazu, na zasadzie terytorialnego sąsiedztwa lub cech wspólnych.”; „Wymiana informacji, obieg teoretycznych, metodycznych i empirycznych idei pomiędzy specjalistami krajobrazu i osobami uczącymi się z tych doświadczeń mają fundamentalne znaczenie dla zapewnienia społecznego i terytorialnego znaczenia Europejskiej Konwencji Krajobrazowej i osiągnięcia jej celów”;
Europejska Konwencja Ramowa o Współpracy Transgranicznej między Wspólnotami i Władzami Terytorialnymi: „Za współpracę transgraniczną uważa się w myśl niniejszej konwencji każde wspólnie podjęte działanie mające na celu umocnienie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby Umawiających się Stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń.”; **Glosariusz CEMAT:** „Współpraca terytorialna między władzami krajowymi, regionalnymi i lokalnymi to istotny element integracji europejskiej. Ma ona na celu usunięcie negatywnego wpływu granic narodowych na rozwój terytorialny. Zgodnie ze skalą terytorialną występuje rozróżnienie na: - Współpracę transgraniczną, odbywającą się w stosunkowo małej odległości między obszarami po obu stronach granic narodowych. Współpraca transgraniczna obejmuje wszystkie rodzaje działań należących do normalnych działań społeczności lokalnych i regionalnych, takich jak rozwój gospodarczy, planowanie przestrzenne, turystyka i rekreacja, szkolenia, transport, ochrona środowiska itp. Współpraca transgraniczna dotyczy także obszarów takich jak Euroregiony, a w kilku przypadkach również obszarów, na których występuje konwergencja więcej niż dwóch państw (np. region SaarLorLux [Saara, Lotaryngia, Luksemburg] lub Trójkąt Górnego Renu). - Współpraca transnarodowa to niedawno powstały rodzaj współpracy rozciągający się wzdłuż granic narodowych na dużych obszarach (Łuk Atlantycki, Region Morza Bałtyckiego, zachodnie regiony śródziemnomorskie). Współpraca jest w większej mierze ukierunkowana na określone strategiczne kwestie, takie jak sieci obszarów metropolitalnych, promowanie gospodarki morskiej w regionach przybrzeżnych, ogólna poprawa dostępności, działania na szeroką skalę związane z poszerzaniem dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego itp. - Współpraca międzyregionalna ma charakter tematyczny i odbywa się między regionami z różnych państw, czasem bardzo od siebie oddalonych, na ogół bez zachowania ciągłości terytorialnej. Współpraca międzyregionalna może obejmować transfer wiedzy i doświadczenia, wspólną poprawę technik o metodologii przyczyniających się do rozwoju regionów lub przedsiębiorstw, promowanie turystyki międzynarodowej itp. Współpraca międzyregionalna może też odbywać się między regionami z tego samego państwa przy zachowaniu ciągłości terytorialnej lub bez niej.”; **Obserwatorium Krajobrazowe Semois - Seoyoy (Walonia-Francja):** Określony cel obserwatorium to: „przygotowanie metodologii umożliwiającej pogłębienie wiedzy na temat mechanizmów, czynników i interesariuszy

zainteresowanych zmieniającymi się krajobrazami w dolinie rzecznej znanej w Belgii pod nazwą Semois, a we Francji - Semoy”.

Artykuł 12

Wersje językowe

Europejską Konwencję Krajobrazową sporządzono w dwóch oryginalnych wersjach, jedną w języku francuskim, drugą w języku angielskim. Strony dokonały przekładu *Konwencji* na swoje własne języki urzędowe. Na stronie internetowej Rady Europy dostępne są wersje dokumentu w szeregu różnych języków:

<http://www.coe.int/EuropeanLandscapeConvention>

Każdy z wielu języków funkcjonujących jako języki urzędowe w państwach członkowskich Rady Europy odzwierciedla niepowtarzalną kulturę, a słowa nie zawsze niosą dokładnie to samo znaczenie w różnych językach: czyż przysłowie włoskie nie mówi „Traduttore, traditore” (dosłownie oznacza to: „tłumaczyć to zdradzać”)? Wersje językowe nie zawsze w pełni oddają przekaz *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* i uwzględnionych w niej pojęć.

Dwie oryginalne wersje *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* nie stanowią swojego dosłownego tłumaczenia. Już w odniesieniu do samej definicji pojęcia krajobrazu, francuskojęzyczne pojęcie „*partie de territoire*” („część terytorium”) zostało w angielskiej wersji językowej oddane jako „obszar”.

Niekiedy występują dalej idące rozbieżności między wersjami językowymi. Dla przykładu, francuska nazwa „*paysage*” [pejzaż] została przetłumaczona na język angielski jako „*countryside*” [teren wsi jako przeciwieństwa miasta] w tytule Protokołu w sprawie wdrożenia *Konwencji Alpejskiej* z 1991 r. (Tytuł w języku francuskim brzmi „*Protocole dans le domaine de la protection de la nature et De l'entretien des paysages*”, a jego odpowiednikiem w języku angielskim jest „*Protocol 'Conservation of nature and the countryside*” (Protokół o ochronie przyrody i krajobrazu).

Niniejszy glosariusz będzie pomocny przy dopracowywaniu spójności poszczególnych wersji językowych oraz posłuży w charakterze wsparcia przy wprowadzaniu do L6. L6W będzie mogło w ten sposób odgrywać w pełni swoją rolę jako narzędzie wymiany doświadczeń i informacji wśród wszystkich osób zaangażowanych w pracę nad wdrożeniem *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*.

Źródło: **Europejska Konwencja Krajobrazowa, akapit końcowy:** „*Sporządzono we Florencji, dwudziestego dnia października 2000 r., w języku angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy.*”

Głównymi źródłami przy sporządzaniu tego Glosariusza jest *Europejska Konwencja Krajobrazowa* (Florencja, 20 października 2000 r.) oraz *Wytyczne dotyczące wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* (Rekomendacja CM/Rec(2008)3 Komitetu Ministrów).

Wykorzystano również szereg innych tekstów:

- Konwencja UNESCO dotycząca Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (Paryż, 1972)
- Rekomendacja R (79) 9 Komitetu Ministrów do państw członkowskich dotyczące karty identyfikacyjnej i oceny środowiska naturalnego (1979)
- Europejska Konwencja Ramowa o Współpracy Transgranicznej między Wspólnotami i Władzami Terytorialnymi (ETS nr 106, Madryt, 1980)
- Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego Europy (ETS nr 121, Grenada, 1985)
- Konwencja o Prawie Traktatów między Państwami i Organizacjami Międzynarodowymi lub między Organizacjami Międzynarodowymi (Wiedeń, 1986)
- Sprawozdanie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju „Nasza wspólna przyszłość” (Raport Brundtland, 1987)
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego (znowelizowana) (ETS nr 143, La Valletta, 1992)
- Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o Różnorodności Biologicznej (Rio de Janeiro, 1992)
- Protokół w sprawie wdrożenia Konwencji Alpejskiej z 1991 r. w sprawie Ochrony Przyrody i Obszarów Wiejskich (1994)
- Konwencja o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji i Dostępie do Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach dotyczących Środowiska (Aarhus, 1998)
- Perspektywy upraw i wpływ na środowisko, Eurostat (1999)
- Dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko (2001)
- Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (2002)
- Rekomendacja Rec(2002)I Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie przewodnich zasad zrównoważonego rozwoju przestrzennego kontynentu europejskiego (2002)
- Rezolucja 128 (2002) Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Europy w sprawie problemów obszarów wiejskich w Europie (2002)
- Konwencja ramowa Rady Europy o Wartości Dziedzictwa Kulturowego dla Społeczeństwa (CETS nr 199, Faro, 2005)
- „Słownik rozwoju przestrzennego CEMAT”, Rada Europy (2007)
- „Żywiolowe rozprzestrzenianie się miast w Europie – zignorowane wyzwanie”, Europejska Agencja Ochrony Środowiska (2006)
- Zaktualizowana typologia obszarów miejskich i wiejskich - Regionalny Rocznik Eurostatu (2010)
- Wytyczne operacyjne dotyczące realizacji Konwencji o Dziedzictwie Światowym (2011)
- Deklaracja z Evry w sprawie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, Rada Europy (2011)
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (2011)
- „Leśnictwo w UE i na świecie, portret statystyczny”, Eurostat (2011)

Okładka Zdjęcie: Maguelonne Déjeant-Pons